

ارزیابی و ارزشیابی فرش

رشته : کارشناسی فرش

مؤلف: محسن حاج سید جوادی

بسمه تعالی

برای ارزیابی و کارشناسی قالی باید حداقل اطلاعات ذیل را داشته باشیم که بصورت اجمال برای این جزوه در نظر گرفته شده است که یاد گیری آن توصیه می گردد.

بررسی روند قالیبافی در آسیای مرکزی، آسیای صغیر، اروپا، کشورهای شمال آفریقا و خاور دور

۱- آسیای مرکزی (ترکستان شرقی و ترکمنستان)

ترکمنستان

وطن فرشهای ترکمن Turcoman Carpets ترکستان غربی و یا ترکستان روسیه است. یعنی سرزمین پست و کم ارتفاعی که از سواحل دریای خزر تا بیش از ۱۵۰۰ کیلومتر به طرف شرق امتداد می یابد و در جنوب و شرق بین دو رشت کوه محصور می گردد. رشته کوههای واقع در جنوب بعضاً متعلق به افغانستان می باشند. ارتفاع آنها به ۴۰۰۰ متر و در مواردی به حدود ۸۰۰۰ متر می رسد. بخش اعظم این سرزمین در بیان قره قوم Kara Kum غرب رود آمودریا Amu Darya، و بیابان قزل قوم Kysyl Kum رود سیر دریا Syr Darya قرار می گیرد. آب و هوای خشک قاره ای این سرزمین تغییرات شدید درجه حرارت را همراه دارد. میزان بارندگی در طول سال تنها به حدود ۱۲۰ تا ۱۳۰ میلیمتر می رسد. رودخانه های آمودریا و سیر دریا هر دو به دریاچه بسته آرال می ریزند. بقیه آبهای جاری راهی بیابان شده و تبخیر می شوند. آبیاری بوسیله کمربند انجام می شود که مشابه قنات ایرانی است. عمده محصولات مزارع آبی عبارتند از: غلات، حبوبات، برنج، میوه جات، سبزیجات و پنبه. محدودیت آب و مرتع مشکل عمده ایلات و قبایل این سرزمین است. تاریخ این سرزمین، تا نیمه دوم قرن نوزدهم میلادی، مملو از جنگ و دعوا بر سر آب و مرتع است. تا حدود یکصد سال پیش، مجموع جمعیت قبایل بومی ترک، ترکمن ها، قزاق قرقیز - قره قرقیز - قره قالپاق - ازبک - سارت - تاجیک - عرب - تاتار و مهاجران روسی به

زحمت به یک و نیم میلیون نفر می رسید . در زمستان های سرد این سرزمین ، درجه حرارت به حدود ۲۰ تا ۲۵ درجه سانتیگراد زیر صفر می رسد ، و طوفانهای برف تلفات عمده ای به گله وارد می سازد .

شرایط آب و هوا و اقتصاد عشیره ای موجبات لازم را برای توسعه فرشبافی فراهم آوردند . قبایل کوچ رو تولیدات خود شامل پوست ، گوشت ، فرشهای پشمی ، شتر و اسب را در مقابل غله ، چای ، شکر ، اسلحه و ابزار در بازار شهرهای کویری بخارا ، مرو و خیوه مبادله می کردند . شهرهای بخارا و خیوه مهمترین بازار تولیدات ترکمن ها بودند . در میان ترکمن ها ، کار آماده سازی پشم ریسندگی ، چند لاکردن ، بافندگی ، دوزندگی ، نمد مالی و قالیبافی تماماً بعهده زنان است . نمد را برای پوشش سقف و اسکلت چوبی کلبه استفاده می کنند . فرشبافی عمدتاً جنبه خود مصرفی دارد .

سغد قدیم ، واقع بین آمودریا و سیر دریا ، ایالتی از قلمرو هخامنشی ها بود . اقوام سیت Scyths در سمرقند ، از جمله بیست و هشت ملت خراجگذار فرمانروایان هخامنشی بودند . سمرقند ، پایتخت سغد ، توسط اسکندر کبیر فتح شد . فرمانروایان یونانی جایگزین حکام سیت شدند . پارتها و ساسانیها این سرزمین را به قلمرو ایران برگرداندند . جاده ابریشم ، راه کاروان رویی که از چین تا سواحل مدیترانه امتداد می یافت ، سمرقند و تاشکند را (که در مسیر این راه قرار داشتند) به مراکز عمده تجارت تبدیل کرد . در قرن هفتم میلادی ، منطقه بدست اعراب افتاد . سمرقند به یکی از مراکز عمده دانش و فرهنگ اسلامی تبدیل شد . ترکان سلجوقی بهنگام حرکت از شرق ، در سال ۱۰۳۶ میلادی ، مرو را تصرف کردند ، پس از این واقعه مرو رو به گسترش نهاد تا قرن سیزدهم میلادی که توسط مغولها ویران شد . در قرن چهاردهم میلادی ، امیر تیمور پس از اتمام فتوحات و لشکر کشی های خود ، سمرقند را بعنوان پایتخت خود انتخاب کرد . امیر تیمور خود در خیمه ای عشایری سکونت می کرد . اما ساختمانهای زیادی بدستور او در سمرقند احداث گردید . او معماران و هنر مندانی را از مناطق دور و نزدیک در سمرقند گرد آورد . بعنوان نمونه شیخ محمد از تبریز کاشی کاریهای ساختمانها را انجام داد . در کارگاههای ابریشم و زری بافی امیر تیمور ، استاد کاران و بافندگان چین و دمشقی کار می کردند .

قبائل مختلف ترکمن دائم با یکدیگر و با سایر قبائل در جنگ و ستیز بودند شاه عباس صفوی مرزهای امپراطوری صفوی را تا آمودریا گسترش داد . نادرشاه جنگ و ستیز سختی با قبایل ترکمن داشت . او

بخشی از قبایل تکه و یموت را وادار به مهاجرت به خراسان و نواحی غرب ایران نمود. در شمال شرق ایران و نیز منطقه کرمانشاه در میان نوادگان این قبایل تبعیدی، بافت فرش با طرح و نقشهای ترکمنی هنوز رواج دارد.

بعد از مرگ نادرشاه، جنگ و ستیز در میان قبایل ترکمن و همسایگان همچنان ادامه یافت. در نیمه دوم قرن نوزدهم، حدود سال ۱۸۸۵ میلادی، روسها ایل تکه - قدرتمندترین ایل را - به اطاعت واداشتند و در نتیجه کل این سرزمین ضمیمه خاک روسیه شد.

در اواخر قرن نوزدهم، زمانی که بهترین فرشها در این منطقه بافته می شد، ترکمن ها حدود ۷۰٪ جمعیت منطقه را تشکیل می دادند. فرشبافی در میان قبایل غیر ترکمن (بجز قبایل قرقیز و کوچا) رواج نداشته است. البته ساده بافی در میان بسیاری از قبایل از جمله عربها معمول بوده است. ژنرال بوگولوبوف Bogolubow، اولین فرماندار روسی منطقه، متوسط تولید را در سالهای اوایل قرن بیستم به شرح زیر برآورده کرده است:

پلاس: ۱۰۰۰ قطعه، نمد: ۶۰۰۰۰ قطعه، فرش: ۱۵۰۰ تخته

جوال، توبره، خورجین و کپونک مجموعاً: ۷۰۰۰ قطعه

تولید بیشتر در داخل مصرف می شد و تنها مقدار جزئی برای صادرات باقی می ماند. پس از فتح ترکستان غربی، روسها ساختمان راه آهن آسیای مرکزی را از سواحل دریای خزر در مسیر عشق آباد، مرو - بشیر، بخارا و سمرقند به تاشکند و اندیشان آغاز کردند. این وسیله جدید حمل و نقل، توسط خریداران فرش و فروشندگان رنگهای شیمیایی برای آمد و شد به ایلات مورد استفاده قرار گرفت. استقبال روسها و اشتیاق آنها برای خرید فرشهای بافت ترکمن، که تا آن زمان خیلی کم در اروپا شناخته شده بودند، تا بدان حد بود که بر اساس گزارش مسافران (دلالتان و خریداران فرش)، بعضی از مواقع حتی یک فرش در میان قبایل برای فروش پیدا نمی شد.

مقررات گمرکی وضع شده توسط روسها از دسترسی ترکمنها به کشورهایی شد که رنگهای گیاهی طبیعی زیبا را عرضه می کردند (ایران و هند). بهمین دلیل، در اوایل قرن بیستم رنگهای شیمیایی در فرشهای

بافت ترکمنها - حتی در نمونه های عالی این تولیدات - مورد استفاده قرار می گرفت . شهر عشق آباد مرکز جمهوری ترکمنستان - امروزه یکی از مهمترین مراکز تولید فرشهای ترکمن است .

ویژگی فرشهای ترکمن - تا پایان قرن هیجدهم

بدلیل پیروی ترکمنها از سنت ها ، کاربرد مکرر یک گل در طرح و نقش گلی فرش ، تعیین دقیق قدمت فرشهای بافت ترکمن ها آسان نیست . فرشهای بافت این منطقه دوردست کمتر به اروپا را می یافت و بافت تاریخ تولید در حاشیه فرشها معمول نبود . از این رو ، شاید تنها رنگهای مورد استفاده بتواند در تعیین قدمت فرشها کمک کند . بعنوان نمونه ، در دو قطعه فرش ترکمن مربوط به قرنهای ۱۷ و ۱۸ که در قاهره یافت شده اند ، کاربرد رنگها بخصوص آبی روشن به نحو بارز و آشکار با کاربرد رنگها در نمونه های شاخص و شناخته شده فرش ترکمن تا قبل از این تاریخ متفاوت می باشد . بجا ماندن این دو نمونه از تولیدات مربوط به قرن های هفدهم و هیجدهم ، احتمالاً امری استثنایی است . بنظر می رسد سلیقه مردم اروپا ، و نه بعد مسافت و دوری راه ، سبب عدم دستیابی فرشهای ترکمن به بازارهای اروپا شده باشد . فرشهای بافت ترکمن به راحتی قابل شناسائی می باشند و در همان نگاه اول اختلاف آنها با تولیدات سایر مناطق آشکار می گردد . در نمونه های موسوم به فرشهای نجبا Gentle men,s Carpets یک موتیف هندسی بنجومی هماهنگ و ریتمیک در زمینه ای از رنگ قهوه ای مایل به قرمز تکرار شده است در حالیکه در نمونه های موسوم به آبی بخارا Blue Bokhara که برای تولید آنها از بهترین و مرغوب ترین نوع پشم استفاده شده و بافت محکم و پرداختی عالی دارند ، رنگهای آبی از تیره تا روشن به کار برده شده است . در بعضی موارد نادر ، رنگ زمینه اصلی فرش سفید است ، و یا در حاشیه - برای رنگ زمینه - از رنگی متفاوت با رنگ زمینه اصلی فرش استفاده شده است .

در تولیداتی که عمدتاً بعنوان پرده ، ورودی خیمه (کلبه) جانماز و نوارهای تزئینی خیمه (کلبه) مورد استفاده قرار می گیرند و نیز تولیدات قبایل بشیر و بلوچ طرح و نقشی متفاوت از دیگر فرشهای ترکمن بکار گرفته می شود .

در مقایسه ، فرشبافی برای هیچ مردمی به اندازه ترکمن ها اهمیت نداشته است . زندگی بدون فرش برای ترکمن ها غیر قابل تصور است . استفاده از کپونک برای تزئین سر و گردن شتر عروس و ورودی خیمه ، خورجین برای حمل بارهای کوچک ، انواع جوال و توبره برای نگهداری مایحتاج و لوازم مورد مصرف خانواده از قبیل نمک ، قاشق و آینه (آینه قاب) ، سجاده و جانماز برای انجام فرایض دینی روزانه ، و سایر بافته های ساده و نقش دار برای پوشش کف و تزئین دیواره های خیمه ، کم و بیش در میان قبایل کوچ رو و نیمه کوچ رو مرسوم است و منحصر به ترکمن ها نمی باشد . اما زنان ترکمن مهارتی خاص در تولید اینگونه محصولات در نهایت زیبایی و ترکیب رنگ دارند . به گفته ای ، زنان ترکمن با حفظ طرح و نقش سنتی فرشها و دست بافته های خود ، در واقع از ارزشهای قبیله خود پاسدار می کنند . هر قبیله گل مخصوص به خود را دارد . عناوینی مانند گل تکه ، گل سالور ، گل ارسار، گل ساریق ... و غیره نمایی از نشان مخصوص یک قبیله است که تا چند دهه قبل در تزئین و طرح و نقش قسمتهای مرکزیای فرشهای بزرگ دیده می شد .

ایل سالور خود را اصیل ترین و اشرافی ترین قبیله ترکمن و مبتکر هنر فرشبافی می دانستند . هنگامیکه در قرن نوزدهم ، ایل سالور توسط ایلات ته و ساریق بکلی منهدم شد، گل سالور اهمیت خود را بعنوان نشان مخصوص قبیله از دست داد ، اما بطور کلی کنار گذاشته نشد . این کل دردست بافته های ایلات فاتح و سایر قبایل مورد استفاده قرار گرفت . زنان سالمندتر ، اجزاء این گلهای هندسی را بنام بعضی از پرندهگان ، مثل دارکوب ، می خوانند . در واقع ، با جزئی تخیل می توان سر یک پرنده را در یک گل مجسم کرد .

ویژگی فرشهای ترکمن - قرن های نوزدهم و بیستم

فرشهای ترکمن عمدتاً با گره فارسی بافته می شوند . گره ترکی در میان زنان ترکمن چندان رواج ندارد . برای تار از موی بز و یا ابریشم رنگ نشده دولاتاب و راست تاب استفاده می شود . ابریشم بعنوان تار تنها در فرشهای ابریشمی که بندرت بافته می شوند ، بکار می رود .

این حکم در مورد پود که معمولاً بصورت دولا تاب و کم تاب بکار می رود نیز مصداق دارد . در نمونه های بسیار عالی و کمیاب ، از پود یک لا استفاده می شود . پود بندرت (فقط با رنگهای قرمز و قهوه ای)

رنگریزی می شود . از پشم مرغوب بعنوان خامه استفاده می شود . در بعضی موارد ، در قطعات کوچک ، از ابریشم برای بافته گلها استفاده می شود . پنبه نیز اغلب در بافت گره های سفید کاربرد دارد .

برای مقابله با دوام کم ناشی از کاربرد پشم نرم ، فرشهای ترکمن معمولاً با تراکم زیاد در رجشمار بالا، در بعضی موارد از ۷۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ گره در دسیمتر مربع بافته می شوند . طول پرز (خامه) کوتاه است . در فرشهای قدیمی تر ، قسمت گلیم بافت فرش بیش از حد طویل و نقوش آن (بصورت فرش) گره دار بافته شده است . اندازه نمونه های قدیمی تر بندرت از ۲۳۰ ۳۵۰ سانتیمتر تجاوز می نماید . بعضی از این نمونه ها چهار گوش کامل (مربع) هستند . بر خلاف سایر فرشباغان ، ترکمن ها در حاشیه و قسمتهای مرکزی فرش از یک رنگ مشابه بعنوان رنگ زمینه استفاده می کنند . اساس نقشه بر تکرار یک گل ، ستاره و یا یک موتیف گل و برگ استلیزه شده در ردیفهای عمودی ، مورب و یا خشتی استوار است .

فرشهای ترکمن ، در میان تجار ، به غلط تحت عناوین جمع آوری خیوه ، پنده ، (پنج ده) و بشیر (مراکز عمده جمع آوری این قبیل فرشها) مشهور شده اند . اما تقسیم بندی آنها بر اساس نام قبایل تکه ، یموت ، ارساری ، ساریق و چادور منطقی تر است . عالیتین نمونه فرشها از رنگهای قهوه ای تیره مایل به قرمز تا قرمز تیره مایل به ارغوانی استفاده می شود . در قسمتهای مرکزی ردیفهای گل تکه با واخروط عمودی و افقی سیاه بهم متصل می شوند . در بعضی از منابع ، فرشهای بافت طوایف وابسته به ایل اساری که در مناطق کوهستانی شمال افغانستان زندگی می کنند و نیز فرشهایی که در کارگاههای فرشباغی افغانستان به تقلید از آنها تولید می شود ، جزو فرشهای ترکمن به شمار می آید . همچنین فرشهای بافت طوایف بلوچ خراسان ، غرب افغانستان و نواحی مرزی ایران و ترکستان نیز از جمله فرشهای ترکمن محسوب می گردد .

ترکستان شرقی

ترکستان شرقی East Turkestan در قلب آسیای مرکزی قرار گرفته و از شمال به جنوب بطول ۱۰۰۰ کیلومتر ، و از شرق به غرب بطول بیش از ۱۸۰۰ کیلومتر امتداد دارد . تقریباً تمامی این ناحیه در حوزه آبگیر رودخانه تاریم Tarim واقع شده است . این جلگه مرتفع در شمال و جنوب و غرب ، بوسیله رشته کوههای پر شیب و مرتفع محصور شده است . تمامی نهرهایی که از این کوهستانها سرچشمه می گیرند ،

در شن های بیابان تبخیر می شوند . رودخانه تاریم نیز پس از طی یک مسیر ۲۰۰۰ کیلومتری در شن های ناحیه Lop Nur فرو می رود .

آب وهوای منطقه بی نهایت خشک و تغییرات درجه حرارت بسیار شدید است . در چنین شرایطی ، زندگی تنها در واحه های حاشیه بیابان امکان پذیر می باشد. (واحه : آبادی کوچک در صحرا ، زمین دارای آب و علف در بیابان وسیع - فرهنگ عمید)

کمر بند باریکی از مرتع (علف) در کوهپایه ها ، شرایط لازم را برای اقتصاد عشیره ای فراهم نموده است . عشایر این منطقه اغلب قرقیز هستند .

پشم بسیار مرغوب گوسفندان این عشایر زمینه مساعد را برای ترویج فرش بافی فراهم کرده است . شاخه های قدیمی جاده ابریشم ارتباط واحه های را با یکدیگر برقرار کرده و در کاشغر Kashghar دوباره بهم می پیوندند .

در تاریخ دو هزاره ساله این سرزمین ، شرایط جغرافیایی و اقلیمی مانع عمده تشکیل و اتحاد ملی بود . انزوا و پراکندگی و احه های کوچک و دور افتاده ، مانع از هر گونه مقاومت در مقابل اقوام مهاجر بود . در گذشته های دور ، اقوام هند و اروپائی تورانی Turanians به این منطقه ، که تا آن زمان محل سکونت ایلات و قبایل ترک بود ، سرازیر شدند . این قوم کشاورز ، به تدریج شهر ها و آبادیهای خود را در دامنه کوهستانها و بطرف شرق گسترش دادند . در همان حال ، قبایل ترک به زندگی عشیره ای در کوهپایه ها ادامه می دادند .

علاوه بر تورانیها ، چینی ه (در شهرها) عشایر قرقیز ، ترکهای شرقی ، قزاق ها و مغول ها در این منطقه ساکن بودند .

چینی ها (ابتدا از دو قرن پیش از میلاد تا قرن چهاردهم میلادی و مجدداً از قرن هفتم تا قرن دهم میلادی ، هفتالی ها Hephtalite و ترکهای غربی (از اواخر قرن پنجم میلادی تا اواسط قرن هفتم میلادی) و بعد ها مغول ها ، این منطقه را تسخیر کردند . چین ، که فقط نگران امنیت راههای تجارت با غرب بود ، تنها به تاسیس پادگان های نظامی بسنده کرد و واحه های در امور مذهبی ، فرهنگی و اقتصادی مستقل بودند . تسلط چینی ها بر این منطقه ، گاه برای دوره های طولانی (به ویژه تبتی ها Tibetans) ، قطع می شد .

شهر ختن Khotan مهمترین مرکز بوداوی ها بود . هنر مندان و صنعتگران بودائی ، به تقلید از راهب های مسیحی ، هنر غنی قند ها را Ghandhara را (که ریشه در هنر هندی ، یونانی و ایرانی داشت) با احداث بناهای بزرگ مذهبی گسترش دادند .

در اواخر قرن نهم میلادی ، قبایل ترک شرقی ، این منطقه را فتح کردند و دین اسلام و زبان خود (جغتائی Jagatai) را رواج دادند . تمام منطقه ترکستان نامیده شد .

جدا از مذهب جدید، زندگی در واحه های کماکان مانند گذشته ادامه یافت . ختن ، کاشغر و یارکند ، که راههای صعب العبور کاروان رو ا زکنار آنها می گذشتند و پس از عبور از صحرای قره قروم به هند می رسیدند ، به مراکز عمده تجارت بین شرق و غرب تبدیل شدند . مبادله کالا بین واحه ها چندان رونق نداشت ، زیرا قطعات همه آنها مشابه بود .

تسخیر منطقه توسط مغولها نیز تغییری در شرایط زندگی بوجود نیاورد . چنگیز خان (که خود بودایی بود) در امور مذهبی سخت گیری نداشت . بعد از چنگیز خان شاهزادگان جغتائی بر تمامی ترکمنستان غربی و شرقی حکومت می کردند . در دوره حکومت این شاهزادگان ، کاشغر و ختن زندگی اقتصادی و فرهنگی پر رونقی داشتند . هنر دربار هرات (در عصر امیر تیمور) از طریق سمرقند به ترکستان را یافت .

در آغاز نیمه دوم قرن هجدهم ، تمامی ترکستان شرقی توسط چین (که در آن خاندان مخچو حکومت می کردند) تسخیر شد . چینی ها ، این بار هم ، مانند قدرتهای مستعمرانی رفتار نمی کردند . آنها تنها علاقمند به امنیت ترکستان شرقی - و استفاده نظامی از آن برای حمایت از ایالت های داخلی چین ، و دریافت خراج و تجارت بودند .

بدین ترتیب ، ارتباط ترکستان شرقی با همسایگان غربی ، که از لحاظ مذهبی و فرهنگی به آنان وابسته بود ، قطع شد .

ترکستان شرقی امروز جزو ناحیه خود مختار شین کیانگ Sin Kiang در جمهوری خلق چین است . ترکستان شرقی ، بطور قطع ، سابقه ای طولانی در تولید فرش دستباف دارد . فرشهای این منطقه خیلی دیر به اروپا ، راه یافتند . در اروپا ، این فرشها ، اغلب با نام شهر های ترکستان غربی ، مانند سمرقند و کوکند

Kokand ، که تجارت فرشها از طریق آنها صورت گرفته بود ، شهرت داشتند و به ندرت با نام موطن اصلی شان (شهرها ختن ، یارکند ، و کاشغر) شناسایی می شدند .

در چین فرشهای ترکستان شرقی را کانسو Kansu می نامیدند . کانسو یکی از شهرهای غرب چین است . فرشهای ترکستان شرقی از طریق تجارت با این شهر به چین وارد می شد . برای چینی هائی که از گذشته های دور از میز و صندلی استفاده می کردند . فرش به عنوان زیر انداز چندان کاربرد نداشت. مضافاً اینکه در مناطق شرقی و جنوب چین حصیر و بوریا Mat سازگاری بیشتری با شرایط اقلیمی داشت . بنابراین فرشهای وارداتی از ترکستان شرقی ، عمدتاً به مناطق غربی و (به مقدار کم) به مناطق جنوبی چین ارسال می شد .

در متون قدیمی چین ، اشاره ای به فرشهای ترکستان شرقی نشده است . یوان چوانگ Yuan Chuang ، یک زائر چینی که در سال ۶۲۹ میلادی به هندوستان رفته است می گوید که : در کاشغر نمدهای مرغوب تولید می شود و فرشهای نمدی و پرز دار عالی بافته می شود و در ختن فرش پرز دار و فرشهای نمدی و فرشهای نمدی مرغوب تولید می شود او برای فرشهای پرز دار و فرشهای ایرانی هر دو از یک کلمه استفاده کرده است .

چند پاره فرش کوچک توسط سر اورل اشتاین Sir Aurel Stein در نیا Niya و لولان Lolan در نواحی لوب نور Lob nur کشف شده اند . این پاره فرشها مربوط به حدود قرن پنجم ، ششم و احتمالاً سوم میلادی می باشند که عمدتاً بعلت آب و هوای بی نهایت خشک منطقه محفوظ مانده بودند. مشخصات این پاره فرشها به قرار زیر است :

تار : نخ نازک از پشم قهوه ای - گاه کمی تابدار - دولاتاب و از موی بز بود: چهار رشته (گاه دو رشته) کم تاب از پشم یا نخ پشم قهوه ای روشن . پود به خوبی کوبیده شده و گاه همزمان از میان چهار رشته تار عبور کرده است . از این لحاظ این پاره فرشها با پاره فرشهای غیر مصری کشف شده در فسطاط - قاهره قدیم - مشابهت دارند .

پرز : در کلیه نمونه ها از پشم نرم مرغوب ، چهار لاتاب

خامه دو بار از دورشته تار عبور کرده و گره محکمی را شکل داده است . طول پرز ها بین ۱/۵ تا ۲/۵ سانتیمتر است .

رجشمار : ۳۲ گره در دسیمتر مربع در عرض و ۱۶ گره در دسیمتر مربع در طول لبه های کناری فرش ، بعد از هر پنج ردیف ، یک گره V شکل (شبییه گره مصری) بافته شده است .
در متون چینی ها مربوط به قرن هیجدهم و نوزدهم میلادی به تولید فرش در ترکستان شرقی ، در شهرهای ختن ، یوتی ئن Yu Tien ، لوپر Lo- Pu و پی شان Pi- Shan اشاره شده است .

ویژگی های مناطق فرش ایران

ویژگیهای فرش تبریز :

۱- استفاده از نقوش کلیه مناطق باقی

۲- تلفیق طرحها و نقشها با همدیگر

۳- نقشهای رایج در تبریز و مناطق شهری بافت بیشتر اسلیمی - شاه عباسی - انواع لچک و

ترنج - نقشه افشان سر تاسیری از انواع طرحهای شاه عباسی : انواع شکارگاهی - شیخ صفی -

منظره و چهار فصل - زیر خاکی - آینه ای - بته ترمی - انواع ماهی - درختی - گلدانی -

صورتی - شمعدانی - قاب قابی - گل حنایی - گل فرنگ - کوبلن بیجار - سه گل - نقش

قویا (نقش اقتباس از قفقاز) - چرخ فلکی - جواد قلم - شرکت - شیرفر .

۴- رنگهای مورد استفاده در فرش تبریز عبارتند از : رنگهای طبیعی روناس یاگلی - اسپرک

(زرد) - قرمز دانه (گلی یا قرمز)

۵- نوع گره استفاده ترکی بافت

۶- بافتن نقشهای غیر مصطلح صورتی یا تک چهره شخصیتها یا مجلسی با بهره گیری از میراثهای

گذشته ادب - بزمی و مینیاتوری - کاه کپی از نقاشان برجسته جهان که در بین بافندگان تراز

اول تبریز جایگاه ویژه ای دارد .

- ۷- بافت فرشهای رج شمار بالا
- ۸- کوتاه بودن طول پرز
- ۹- پرداخت بیشتر در فرشها
- ۱۰- دو پود بودن آن
- ۱۱- رنگهای بکار رفته معمولاً خام و تند است
- ۱۲- دقت در طراحی و بافت آن به سبب نظم و جا افتادن کار به گونه ای است کار را ماشینی می نماید .
- ۱۳- از چله های خیلی سفید با نخى نه چندان تابیده استفاده میشود .
- ۱۴- در رجشمارهای بالای ۴۰ پود کلفت آن از نخ خام و تیره استفاده می شود .
- ۱۵- استفاده از پود نازکی با رنگ تیره و بیشتر سیاه که مثل نخ قرقره صاف و محکم هستند و در بافت قالی صاف و یک دست زده می شود .
- ۱۶- یک دستی پشت قالی با دست قابل لمس می باشد .
- ۱۷- بروش لول بافت بافته می شود .
- ۱۸- روی دار شیرازه پیچیده نمی شود پس از اتما بافت و شور رفتن توسط رفوگران شیرازه تبریزی روی آن پیچیده می شود . شیرازه تبریز : (شیرازه است که پشم با فاصله پیچیده می شود و شیرازه از همان پشم به تعداد متناسب با ضخامت فرش گذاشته شده و پشم شیرازه بوسیله سوزن به دور آن پیچیده می شود) .
- ۱۹- ریشه های قالی از دو طرف باز است و معمولاً موقع شیرازه پیچی دو گره هم به ریشه ها زده می شود .
- ۲۰- سر نخ ندارد و در صورت داشتن سرنخهای ریز که زاید پود نازک هستند دارند .
- ۲۱- کمی ضخامت در فرشهای تبریز که در اثر پرداخت زیاد حاصل می شود .

- ۲۲- بیشتر فرشهای تبریز از مقاومت متوسطی برخوردار هستند .
- ۲۳- استفاده از پشم مرینوس
- ۲۴- گره بافی و بیضی بافی (۹۵٪)
- ۲۵- قالیه‌های تصویر دار که از شهرت خاص برخوردار است تنوع حاشیه ای از لحاظ طرحی و نقشی
- ۲۶- در طرحهای سراسری قالی تبریز تقارن ریاضی دارند و هم دارای گل‌های عباسی - سرو - بید مجنون - اسلیمی - نقوش هندسی - اقتباس قفقازی است .
- ۲۷- در قالیهایی که ترنج‌های لوزی شکل دارد نقش هراتی نیز دیده می شود .
- ۲۸- در حاشیه فرشهای تبریز بیشتر ریشه ای - ختایی - شاه عباسی یا کتیبه ای که ترنج و سر ترنج را تشکیل می دهد .
- ویژگی های فرش فارس :
- در فارس چهار گونه قالیچه می توان تشخیص داد که عبارتند از :
- ۱- قالیچه های روستایی (غیر عشایری)
  - ۲- قالیچه های قشقایی
  - ۳- قالیچه خمسه
  - ۴- قالیچه ممسنی
- ویژگی های قالی روستایی :
- قالیچه هایی که بوسیله روستائیان فارس زبان منطقه فارس بافته می شود تشخیص این قالیچه ها ، از قالیهای دست بافت عشایری را مشکل می سازد ولی بخشی از قالیچه های روستایی را قالیهای معروف به شیرازی تشکیل می دهد .

تک پود ، استفاده می کنند - از مقاومت متوسط می باشد - باگره فارس بافته میشود - جنس تار و پود آن از پشم است - طول پرزها کوتاه و تا اندازه ای سست است - رنگ قالیچه های روستایی فارس در مجموع تیره و در مایه های آبی سیر ، متوسط و قرمز آجری است - تولید قالیچه های خرسک و تولید قالیچه های بارنگ قرمز شفاف و حاشیه آبی سیر یا ارغوانی یا آبی سیر در زمینه جزء دستبافهای این منطقه می باشد - شیرازه این فرشها طبیعی بوده است - قطع این فرشها در اندازه های کوچک می باشد - در متن این فرشها بطور معمول یک و یا دو یا سه ترنج درشت دیده می شود . که نگاره های کوچکی در اطراف ترنج ردیف شده اند ولی در گذشته فقط طرحهای هندسی تشکیل دهنده طرحهای این قالی ها بوده اند - قالیچه های روستایی نزدیک نصف میزان نقشینه های فارسی را تشکیل می دهند .

ویژگی های فرش قشقایی :

قشقائیا که از قبیله ترک نژاد هستند مهمترین ایلات فارسی را تشکیل می دهند. و از تیره های اصلی این قشقائیا می توان به کشکولیا و شش بلوکیها و دره شویها و رحیمی - اقتدار و صفی خانی اشارات نمود که از اتحاد ۲۰۰ تیره از عشایر اکثراً ترک و لر و کرد و عرب تشکیل شده است . قشقائیا قالیچه های معروف به ترک شیراز را که در خارج از کشور به مکه شیراز مشهورند تهیه میکنند . قالی بافی نزد قشقایی بر خلاف ایل خسمه جنبه تجارتی ندارد زنان آنها تهیه می نمایند . فراورده های آنان قالیچه های خسمه تیره رنگ نیستند و مایه که در آن شهرت به سزایی دارد زرد طلایی است که از اسپرک استفاده نموده و مقدار کمی روناس نیز به آن می افزایند تا مایه پررنگ تری بدست آورند و برای ثبات رنگی از زاج سفید استفاده می کنند - سربافی یا لواردوزی قالیچه های

آنان بسیار جالب توجه است که با سر ریشه های مرتب و منقوله های از چندین رنگ آن را زینت می دهند و این کار بسیار خوب و با دقت انجام می گیرد - رنگ بندی آنها با مایه رنگی شاد است - استفاده از گره ترکی به ندرت گره فارسی - جنس تار و پود از پشم است - استفاده از دو پود در قالیها - از نظر فشردگی بافت می توان با فالپچه های همدان - کردستان - منطقه بختیاری نشین یکی دانست - از لحاظ رنگ بندی از رنگهای تیره استفاده نمی کنند ولی اخیراً استفاده از رنگهای صنعتی - از دیگر بافتهای قشقایی می توان به روی اسبی قشقایی اشارت نمود . البته در تولید خورچینههای بزرگ و چته در منطقه از مقام بالایی برخوردارند - واحد اندازه گیری طول در بین عشایر قشقایی قل است که از نوک انگشتان تا آرنج بافندگان حدوداً ۵۰ سانتیمتر است - تدبیر و تکامل نقشهای سنتی و الهام گرفتن از نقشهای غیر سنتی و عشایری کردن آنها در ایل قشقایی پیش از همه در طایفه کشکولی و ایل بهارلو، یک سیر تاریخی مداوم است - کشکولها رفته رفته بیشتر نقش مایه های سنتی عشایری را به سبک خاص خود نه تنها از فرش بلکه از پارچه و ترمه و قلم کاری برگرفته و اقتباس کرده اند . منتهی همین نقش مایه و طرحهای برگرفته از دیگر هنرهای انچنان در سب و شیوه خاص قشقایی عجین شده است که با گذشت زمان خود سنتی پا برجا و استوار شده و هر روز دست خوش تغییر و ابداع و نوآوری قرار نمی گیرد - رایج ترین نقشها در قشقایها نقش ناظم - نقش شبه ناظم - ماهی درهم - بوته قباد خانی می باشد .

گروه بندی نقشه های قشقایی : طرح ها و نقشه های قشقایی را به دو گروه متمایز می توان تقسیم کرد :

- ۱- نقشه ها و نگاره های سنتی : ذهنی بافت - ساختار هندسی - اجتناب از قرینه سازی جزء در طرحی ترنجه ها و حاشیه ها و عدم پیروی از الگوی معین و نظمی خاص از خصوصیات ویژه طرحها و نقشهای سنتی و اصیلی است که اصطلاح رایج فروش فرش مختلف دو غلط و مشهور به نقشهای اشکلاتی به خود اختصاص داده و بیشتر بافندگان طایفه شش بلوکی به ویژه

تیره های (هیبتلو) و عرب چوپانلو- طایفه های رحیم لو و صفی خانی و نیز شکر لو و خون کشت از این سبک پیروی می کند . ویژگی های این نقش اصیل ترین سبک نقش پردازی در قالی بافی قشقایی و نیز دیگر ایلها و روستای فارس شیوه اشکالی و یا مختلف است و این نقشها بر خلاف نقشهای سرتاسری ماهی درهم ، ناظم و محرمات و نیز طرح های مستقیم نداشته و به هم پیوسته نیستند . ویژگیهای این نقش در هندسی بودن نگاره ها و نامتقارن بودن نقش پردازی و فقدان قرینه سازی و انضباط نداشتن طراحی و ذهنی بافی است . بدین معناکه نگاره ها و نقش مایه های سنتی که کم و بیش همسان و تقریباً ثابت و تغییر ناپذیر هستند . بی آنکه از نقشه و نظم معین و قاعده و قانونی . مشخص پیروی کند در کنار هم و جایی که بافته خواهد جای می گیرد بدیهی است که به اقتضاء پراکندگی و مختلف بودن نقش رنگاره ها و نیز ذهنی بافی که گاه بافندگان قالی نگارنده هایی می افزایند و اختراع می کنند . که با سایر نگاره های سنتی شباهت نزدیک و پیوند ملموسی ندارد و به همین سبب است که هر یک از فرشهای مختلف که قشقایی و چه بهارلو - افشار - نی ریزی - بولوردی و یژگی و هویت مخصوص خود را در بر دارد و هیچ یک تکرار و بدلی دیگری نیست و برای آن نمی توان نقشه ترسیم کرد که الگوی بافندگی باشد .

۲- نقشهای استرلیزه : گروه دوم از نقشهای قالی را دسته ای از طرح تشکیل می دهند که گرچه دارای منشاء عشایری و روستایی نیستند لیکن عشایر با برخورداری و الهام از نقوش فرشهای شهری بافت و پارچه ها و ترمه ها و نقشه های کاشی و ساده سازی این گونه طرح ها آنها را مطابق با ذوق و سلیقه و سبک و شیوه بافندگان عشایری مورد استفاده قرار می دهند . نقشهای منظم و پیوسته که آنها را به اختصار منظم می خوانیم نمایانگر نظم و ترتیب پیوستگی و همبستگی توازنی و تعادلی است که بیشتر به شهر نشینی و هنر شهری سازگاری دارد گروه منظم قالی قشقایی را به ۶ دسته متمایز تقسیم کرده اند :

الف : نقش ناظم : طرح و نقشی است بسیار قدیمی که از دوران صفوی با نام نقش گلدانی تغییر در همه شهرهای ایران و هندوستان به شیوه های گوناگون بافته شده است این نقش در بازار تهران به حاجی خانمی معروف است در بازار شیراز به نقش ناظم یا سر ناظم و در شهرهای دیگر به گلدانی و یاغی مشهور است . ظاهراً ناظم دوره یا ناظم ملک خانی نخستین با راز روی قالیهای جوشقان و تبریز و یا جای دیگر به بافندگان قشقایی سفارش داده و این طرح را در طایفه کشکولی رایج کرده است . فرش شناسان مغرب زمین این طرح را جزء قالیچه های سجادی به شمار آورده اند بی آنکه به مرسوم نبودن قالیچه های سجادی در میان ایلات فارسی و به ویژه به اندازه های نامتناسب و غیر سجادی این قالیچه ها که غالباً دو برابر یا سه برابر سجاده است توجه داشته اند . گرچه اغلب طرح های قشقایی به نقشه نیاز ندارد و ذهنی بافته می شوند . لیکن نقش ناظم تنها طرحی است که بافندگان طایفه کشکولی برای بافتن آن نیازمند الگو و سرمشق کامل هستند و چون نقشه ترسیم شده شطرنجی ندارد که فرش بافته شده را پیش رو می گذارد و از روی آن می بافند . شیوه آرایش نقش های ناظم بر خلاف قالیچه های گلدانی و باغی و دیگر بافته های از این دست با شاخه ای خمیده و پیچیده آغاز می شود و سپس در خطوط راست افقی تکیه می کند و چون به تارک درخت نزدیک می شود خطهای راست و شاخه های موازی را رها کرده و باز به شاخه های پیچیده متمایل می شود . رعایت کامل و دقیق قانون تناسب و قرینه سازی و خصوصاً اندازه و ابعاد نگاره های مشابه و مکرر در سرتاسر فرش خصوصیات ویژه نقش ناظم است .

ب : نقش محرماتی : نقش محرمات استان فارس معمولاً بر دو نوع تقسیم می شود :

دو رنگ و چند رنگ : در نوع دو رنگ همراه یک رنگ سفید و رنگ دیگر مشکی یا یشمی یا سرمه ای است محرمات دو رنگ و چند رنگ خود نیز به دو نوع پهن و باریک تفکیک می شود که نوع دو رنگ

در میان فرش بافان تبریز و بیلوردی رواج دارد و نوع چند رنگ آن خاص قشقایی و بافندگان کردستان و فراهان و آذربایجان شوروی منطقه قشقایی تنها جای است که در فارس انواع محرمات پهن و باریک را به رنگهای گوناگون می بافند و بافندگان کشکولی در این امر بوی سبقت را از دیگر طوایف ربوده و آنها را مختص خود کرده اند بافندگان طایفه شکر لو هم به تاسی از کشکولی ها به نقش محرمات توجه داشته اند و قالیهایی نه چندان ظریف با نقش محرمات ارائه داده اند . کشکولیها نوع دیگری از محرمات را نیز ابداع کرده اند که خطوط آن موج و شکسته است و به محرمات جناغی شهرت یافته است محرمات جناغی بیشتر در بافتن خورجین و مفرش آن هم استثنایی و تفنیی بکار رفته و قالیچه و قالی آن به ندرت بافته شده است و جزء دسته بافته های کمیاب قشقایی است .

ج : نقش ماهی در هم : هر چند شیوه طراحی قدیمی ترین ماهی در هم قشقایی بیشتر متأثر از سبزهای فراهان و کردستان است لیکن به احتمال بسیار قشقایی این نقش را پس از آنکه به فرمان نادر شاه مجبور به کوچ شده اند با خود از خراسان به فارس آورده اند . کشکولی ها و بیش از همه بافندگان تیره بلوکی که جزء این نقش طرح دیگری ندارند نقش ماهی در هم را بیش از دیگر بافندگان قشقایی بکار می گیرند . پس از طایفه شش بلوکی این نقش را به شیوه ساده تر بیش از دیگر بافندگان قشقایی می بافند . بافندگان ایل در رحیم لو و عرب چوپانلو هم پراکنده بهره گرفته اند .

د : نقش بوته ای : رایج ترین نقش بوته ای تحت عنوان بوته جقه ای از جمله نقوش بسیار قدیمی و مورد استفاده در پارچه های ترمه و قلمکاری است . که در درازای تاریخ اشکال مختلف به خود گرفته و ۱۵۰ نوع پیش رفته است که تنها ۴۰ نوع از این نگاره ها در دست بافهای عشایری قابل شمارش است. در دروند بکارگیری نقش بوته جقه ای در دست بافهای عشایری طرح اصیل بوته که در ابتدا بصورت یک دست تمام متن قالی را در بر می گرفت با استفاده از حواش چشمگیر محدود شده و

کاربرد لچک که قبلاً عدم استفاده از آن در قالیه‌های بوته ای صفت ممیزه ای برای این گونه طرحها بشمار می رفت عرضه را بر طرح های بوته تنک تر کرد . و به دنبال راهیابی ترنج در متن طرح های بوته هر گونه ابزار و جود از آنها ذایل شده و در بین انواع بوته های مورد استفاده در قالی عشایری نقش بوته قبادخانی یا قبادی مشهورتر و رایج تر است . این نقش به اعتباری متعلق به یکی از خانان قشقایی بوده که در سفری به هندوستان آن را بر شال ترمه ای که با خود به ایران آورده توسطه زنان بافنده بافته شده، و جزء نقشهای قشقایی ها گردیده است . و این نقش به نقش محرمات هم راه یافت و در نوار باریک ان محصور شد و بین محرمات بوته جقه ای و طرح بوته اصیل که تمام متن قالی را عرصه تاخت و تاز خود قرار داد تضاد کامل بوجود آمد .

ه : نقش گیاهی : نقش گیاهی که درنزد قشقایی رایج است مجموعه ای از گل و گیاه و بوته و درختچه ها است که بصورت های یکسان و گاه متفاوت جدا از یکدیگر یا متصل در ردیفهای عمودی عرصه قالی را زینت می بخشند . نقش نا مرتب خارج از انضباط آن را که از نقوش حیوانات بهره مند است نقش جنگلی گویند .

و: نقش افشان : مایه اصلی نقش افشان گل و گیاه و شاخ و برگ است . با این تفاوت که در نقش افشان این عناصر با هم پیوستگی دارد و تمام متن قالی را در بر می گیرند . تفاوت افشان فارس با دیگر سبکها در ساده کردن گلها و شاخه ها و نحوه آرایش نیمه هندسی و رنگ آمیزه است . بیشتر نمونه های نقش افشان درمایه گلهای ناظم است که به ان نقش گل ناظم نیز می گویند . نقش افشان منحصر به قشقای است و مستقیماً منشعب از نقوش ناظم است .

در نقش پردازی منظم به جای نگاره های لوزی و چهار گوش و شش گوش ، هشت گوش و طرحهای راست و شکسته بیشتر از گل و گیاه و شاخ و برگ و خطوط گردان استفاده میشود . ذهنی بافی که

ویژه نقشهای شکسته است در این گونه طرح ها راه به جای نمی برد و بافنده تنها از تخیلات خود در کاربرد رنگهای متنوع کمک می طلبد و نمونه کامل و تکامل یافته شیوه منظم نقش ناظم است که تلفیقی است از گل و گیاه و شاخ و برگ ساده شده که بافنده ناگزیر ایت دراین سبک حالت متقارن برگها و گلها را رعایت نماید . بافندگان کشکولی - قولی ها - بیکدرها - چکینها - صفی خانی از پیروان مکتب و طراحی و نقش پردازی منتظم هستند .

پاره ای از طرحهای این گروه در انحصار یک تیره یا طایفه است و دیگر طایفه ها و گروههای بافنده با آن سرو کار ندارند مانند ناظم که مخصوص کشکولی است و قالیچه ناظم غیر کشکولی دیده نمی شود .

۳- نقشه خواص :

این گروه بر خلاف دو گروه قبل نقوش را تشکیل می دهند که برای یک محدوده زمانی توسط تیره یا بافنده خواص ارائه شده است ، و سپس تداوم نیافته و نمونه های زیادی از آنها در دسترس نیست نقش خواص را با توجه به ویژگی های خاص آنها به دسته های مختلف تقسیم کرد . آنچه باید توجه داشت در این تقسیم بندی که خاص نقوش قالی و قالیچه است عناصر و اجزای دیگر قالی مانند حاشیه - ترنج - لچک و دیگر نگاره های فرعی متن نظر قرار نمی گیرد .

الف : نقوشی که بدون تغییر بنیادین برای سالهای مورد استفاده بوده و هنوز هم گهگاه با رنگهای متفاوت بافته میشود مثل نقشه و زیر مخصوص : این طرح در ایل قشقایی رایج شده است و تا به امروز بودن کمترین تغییر و تحولی بافته می شوند و تنها عامل تغییر آنها رنگ آمیزی است . ترنج لوزی شکل بزرگ وسط قالیچه که زاویه آن تا حواشی طرفین قالیچه امتداد یافته و به همراه نگاره های کوچک هندسی و گلهای چند پر از صفات ممیزه ، نقشه و زیر مخصوص است . خطوط لوزی شکل و زنجیره وار و ردیفهای گلهای کوچک که موازی اضلاع لوزی در درون آن تکرار می شوند همچون حصاری

ترنج مرکزی و گل‌های کوچک و در نهایت گل چند پر هندسی را در مرکز قالیچه در بر می گیرند و حواشی گل‌های هندسی را به تناوب تکراری می کند .

ب : نقشهایی که از لحاظ موضوع میتوان به آنها را در یک دسته جای داد مانند قالیچه شیری : نقش شیراز ازمنه دور به عنوان سلطان حیوانات و مظهر شجاعت و قدرت همراه درادبیات و نقوش ایرانی جایگاه ویژه داشته است . خیال پردازیهای اصیل و انفرادی زنان قشقایی و تنوع و نقش آفرینی این حیوان و انعکاس صور گوناگون با رنگهای متفاوت بر قالیهای و گبه های عشایری نقشها را پدید آورده که چون جز شیر ویژه اسلوب و طراحی خاصی ندارد و از آنها تحت عنوان قالیچه های شیری یاد می شود .

ج : نقشهایی که هم طرح معین و هم نام و عنوان مشخص دارند مانند نقش تخت جمشیدی : نقوش حجاری شده بر دیواره های تالارهای تخت جمشید همواره مورد توجه بافندگان بخصوص ایلات و عشایر فارس بوده . که همواره این نقش را از کودکی درکنارشان داشته است . این نقوش که اکثراً بر متن سفید با حاشیه های پهن و گلداز نقش می بندند و بیشتر نشانگر نقش بر تخت نشستن شاهان هخامنشی به همراه درباریان و امیران و برده گان بر گرداگرد شان است که اینها به قالیچه تخت جمشیدی معروف هستند و نقش ترتجی : در قالیچه های ترنجدار قشقایی شکل اصلی و اصیل ترنج لوزی است و ترنج گرد یا چهار گوش بندرت دیده می شود قانون و قاعده رایج قرار گرفتن ترنج نیز مبتنی بر کوچک بودن آنهاست در فرشهای کوچک یک ترنج و سه ترنج در فرشهای بزرگ پنج و هفت ترنج بکار می رود . خلاف این قاعده استثنا و بالعکس است مگر آنکه ترنجهای به یک شکل و اندازه و قرینه هم نباشند اما زوج کردن پیش از دو ترنج در قالی قشقایی سابقه ندارد . قالی قشقایی با چهار یا شش ترنج دیده نشده است . این قاعده در گلیم بافی و در بافت قالیهایی که به نقش حوض یا ترنج مرسوم است رعایت نمی شود . علامت مشخصه ترنج لوزی قشقایی بجز ترنج شیره های شکرلو و یلمه و قالیهای گلی و یکی دو تیره دیگر نقش ویژه بصورت خزنده با دست و پای کشیده و متقارن

است که زوایدی را به همراه دارد که با سر و دمی متقارن در مرکز ترنج است بطوری که با سر و دمی متقارن در مرکز ترنج است بطوری که این نقش صنعت ممیزه و مشخصه قالیهای قشقایی را تشکیل می دهد نقش شانه دو طرفه شیراز از جمله نگاره هایی است که در دست بافتهای عشایری و روستایی فراوان بکار رفته است و صفت ممیزه دست بافتهای شکر لو و جود همین نگاره یعنی شانه دو طرفه است که بر خلاف دیگر مناطق به شکل مایل و به صورت متقارن تشکیل می شوند .

د : نقشهایی که فاقد نقشه هستند مانند فرشهای کف ساده

هـ : قالیهای مصور و عکس که به ندرت در میان عشایر قشقایی بافته می شود .

ویژگی های فرش یلمه و سمیرون (اصفهان) :

بیشتر قشقایی که از دو قرن پیش به تدریج در آبادیهای منطقه سمیرون ساکن و ماندگار شده اند از تیره یلمه هستند . که مانند شکر لو ها سالهاست جزء نظام و ساختمان عشایر ایل قشقایی نبوده اند اما دست بافته های آنها علیرغم نزدیکی به لره های بختیاری هر چند از تاثیر سنتها و نقش مایه های لری بر کنار نمانده اند لیکن کیفیت قشقایی خود را حفظ کرده اند .

پاره ای از فرشهای ترکی سمیرون پایین ، بنام هینه کان روستایی در جنوب غرب شهرضا به بازار می آید و پاره ای دیگر بنام یلمه ارائه می گردد . قالیهای این منطقه که از دیرباز با بود نخی و بیشتر با تار و بود نخی بافته می شود از ویژگیهای این دست بافتهاست . و از نقش مایه های بونه قبادخانی و نگاره های گیاهی و افشان و نیز فرش مختلف قشقایی مایه گرفتند . مشهورترین و متداولترین طرح هینه کان یلمه که امروزه تقریباً نقش دائمی کناره های یلمه شده است طرح لچک و ترنج افشان است . که در آن شاخه های گلیم افقی متقارن در اطراف ترنجهای متصل به هم زمینه قالی را می پوشانند و در کناره های جدید یلمه که همه از کلافهای پشمی کارخانه های ریسندگی اصفهان بافته میشود نقش مایه سستی لچکها به تدریج تحلیل رفته و شاخه گلها نیز کاهش یافته است .

ویژگی های فرش آباد (فارسی) :

قالیهایی که در این شهر بافته شده اند عموماً نقش ذل سلطانی که از ردیف گلدانهای کوچک گل تشکیل می شود داشته اند . قالیهای محدود روشن با نقش دسته گلهای قرمز در گلدانهای خاکستری سیر روی زمینه آجری رنگ مورد پسند غریبان بوده اند قالیهای فراوانی که با رنگ آمیزی خاص و ترکیبی از گلها و گلدانهای قهوه ای رنگ روی زمینه روشن به رنگ زرد یا کرم بافته می شده اند و علیرغم کیفیت خوب بازار خوبی نداشته اند . چون چندان زیبا نبود و به دل نمی نشستند فروش کم این قالیها بافندگان آباد را به اندیشه واداشت . قالی بافان آباد خیلی ساده یکی از اختصاصی ترین طرحهای قشقایی را گرفته در قالیهای خود پیاده کرده اند . با این تفاوت که به شیوه خودشان برای تار و پود و هر دو از رشته های نخ استفاده کرده اند . نتیجه کار موفقیت آمیز بود . این قالیها ، زیبایی قالیهای ایلپاتی و وزن بیشتر و استحکام و دوام بیشتری نیز داشته اند . پشم و رنگ قالیهای آباد بسیار مرغوب است هر چند بعضی از رنگها بکار رفته در آنها مصنوعی است رنگ قالب در قالیهای آباد قرمز سیر بسیار خوشایندی است که بیشتر از همه به چشم می خورد . استفاده از گره فارسی یا نا متقارن - رج شمار بین ۲۰ تا ۳۵ گره می باشد . بافندگان آباد بیشتر در قالیهای خود از نقوش زیر استفاده می کنند :

نقوش اقتباسی اصفهان - کرمان - قشقایی - بیجار - ساروق - ایلپاتی هیبتلو - سنه - جوشقان - استفاده از دو ترنج یا سه ترنج - استفاده از ترنجهای گرد و بدون حاشیه در بعضی از بافتها - استفاده از چهار گل همراه ، در اطراف ترنجهای مرکزی - استفاده از لچکهای نیم طره و تمام طره - تلفیق طرح و نقش گردان و شکسته توامان که نمودار و ویژگیهای خاص فرشهای ایلپاتی اطراف شیراز است . استفاده از طرح جوشقانی و بید مجنونی - استفاده از ترنجهای پله کانی صلیب دار مرصعی - استفاده از نقوش هندسی خاتمی و منبتی در زمینه و نیز استفاده از بید مجنون و گلهای ستاره ای و

شکوفه های چهار پر و شش پر و هشت پر و چرخ فلکی استفاده از ترنج با سر ترنج سر تاسری درخت زندگی که مختص گلیم بوده و تکرار نقش ترنج در دل چهار لچک - استفاده از نقش حوضی - استفاده از نقش حیوانی شیر - قالیه های آبا ده در مقایسه با زمینه آن دارای عرض نسبتاً کمی است و حاشیه مرکزی با رنگی روشن تر و قرار گیری در دو حاشیه جانبی با رنگ تیره خود نمایی می کند - قالیه های آبا ده از رنگهای روناس و فیروزه ای و آبی نیلی و کرم در زمینه استفاده و بافت به لحاظ وجود رنگهای شاده و زنده در آنها و نقوش هندسی همواره مورد توجه بازار های جهانی است .

ویژگی های فرش خمسه (همدان) :

خمسه یک اتحایه مرکب از پنج تیره عرب باقری - صابری - باصری - شعبانی ها و ترک زبانهای آینه لو و بهار لو و نفر می باشد . قالی بافان عرب ایل خمسه مورد توجه بازرگانان فرش هستند که فرآورده های آنان بیشتر از سایر ایلات و عشایر فارس می باشند قالیچه های آنان معمولاً از نوع بازاری است و ایل خمسه بیشتر از قشقایی به تجارت قالی می پردازند . نوع گره فارسی و اغلب اوقات گره ترکی استفاده می کند - تخت بافت می باشد - استفاه از تک پود که جنس تار و پود از پشم و کاهی از نخ و حتی از موی بز بهره می گیرند . پرزها کوتاه و تاحدی سست است . سرو ته بافی اغلب با دو رنگ تیره نواردوزی می شود و لی مانند ایل قشقایی برای این کار از مایه روشن نشاط آور و متنوع نمی گیرند و مانند آنها دو سر قالیچه را با سر ریشه های از چشمهای رنگین به صورت فوق العاده زیبا و زینت نمی دهند . رنگهای بکار گرفته شده عموماً خوب است و لی بر خلاف قالیچه های قشقایی تیره رنگ و بیشتر در مایه های آبی سیر متوسط و قرمز آجری است . استفاده از طرح های شکسته که نگاره های آن درحد شکل های هندسی و یا نقشه های مانند لاک پستی - خرچنگ و یا یک یا دو یا سه ترنج درشت در متن قالی با نگاره های کوچک که در هر سو نقش می شود . بزرگترین

طول قالیچه خمسه 149×210 می باشد که بافت قالیچه آن با این اندازه در سایر کانونهای بافندگی فارس نیز رایج است .

ویژگی های فرش بولوردی :

قالی بافی در تیره بولوردی منحصرأ بدست زنان و بر روی دارهای افقی و زمینی انجام می پذیرد - تار و پود از پشم می باشد - برای استحکام بیشتر در ردیفهای پود سه ردیف در میان یک رشته نخی عبور داده می شود - پر گوشتی و سفتی صفت ممیزه قالیهای بولوردی است که به کمک گره ترکی نزدیک به هم بطور معمول ۶۵ گره در هر ۱۰ سانتیمتر طول فراهم می آید از این رو تا کردن آنها از پشت گاه موجب شکنندگی قالی می شوند این تعداد گره در قالیچه های بولوردی قدیمی تر به ۴۵ گره در هر ۱۰ سانتی متر و در قالیچه های جدید همگی درشت بافت است به ۲۵ تا ۳۰ تقلیل می یابد . قالیچه ها بیشتر در اندازه های یک ضرر و یک ضرر و نیم و دو ضرر را دربر می گیرند . استفاده از نقوش هندسی و شکسته و نقش نگاره های استلیزه و تجربیدی انجام می پذیرد . بنابراین در آنها اثری از نقشهای گردان و گل و بوته نمی توان یافت . سبک هندسی قالیهای بولوردی فارق از قرینه سازی است که در پاره ای دست بافتهای روستایی و ایلیات عشایر دیده می شود . و برخلاف رسم و سنت طرحی و بافندگی آنها مشهون از نقشها و نگاره های پراکنده و جداگانه است که لچکها زمینه را پر می سازند این نقش ها و نگاره ها گر چه هر یک با دیگری بیگانه است لیکن در نهان پیوند درونی و ناگسستگی را درخود مستمری دارند . عوامل متعددی در تکوین ویژگیهای خاص قالیچه قدیم بولوردی نقش اساسی را عهده دار بوده اند :

الف : استفاه از رنگهای طبیعی و سنتی که علیرغم رنگ کدر و تیره و تندشان نزد بولوردها کاربرد فراوانی داشته است .

ب : استفاده از پشم مرغوب و پشمهای با رنگ طبیعی خاکستری و شتری بدون اینکه هیچگونه عملیات رنگرزی بر روی آنها انجام نپذیرد که این از دیگر ویژگی های خاص قالیچه بولوردی قدیم است .

ج : صرفه جویی در کاربرد رنگهای متنوع

د : عدم استفاده از قرمز دانه و عدم استفاده از رنگ قرمز روشن و سرخ در قالیهها نیز وجه تمایز این قالیچه ها از نوع جدید تر آن هست .

بولوردها رنگ قرمز مورد نظرشان را از ریشه روناس بدست می آورند این رنگ گرچه دارای مایه کدرتری است به علت فراوانی و ارزانی بیشتر مورد استفاده بوده است .

هـ : دو رنگی و سه رنگی نداشتن و سائل دقیق اندازه گیری رنگهای مورد نظر و محدودیت ظرفهای مخصوص اینکار و تهیه رنگهای مورد نیاز در چندین نوبت و نیز یکدست نبودن رنگ طبیعی خام پشم و بی دقتی در شستشو و زدودن چربی پشم که مانع اصلی جذب رنگ در پشم است - ویژگی نگاره های مورد استفاده در قالی و قالیچه مورد استفاده :

قالیچه هیا بولوردی مشهون از نهادها و نگاره هایی است که سالیان سال به سینه حفظ شده و با دستان هنرمند بافندگان روستایی بر روی قالی و قالیچه نقش بسته است . در این روند بافنده روستایی گاه بی آنکه به معنا و مفهوم ذاتی نقش کاربردی توجه داشته باشد آنها را در کنار یکدیگر آن سان بکار گرفته که کارشناسان هنر ار نیز به شگفتی وای دارد . کوی تلفیق آگاهانه این نگاره ها در وجود بافندگان روستایی با تولد آنها در وجودشان آجین شده و آنان خود از وجود چنین موهبتی بی اطلاع هستند . کم نقش ترین دست بافته های این روستاها حداقل ۱۴ نقش را در بر می گیرد که این تعداد در دست بافته های پر از نقش تر از ۲۰ تا ۳۵ نگاره در نوسان است - نقش و نگاره های بولوردی به سه دسته متمایز می توان تقسیم کرد :

الف : نقش هایی که منحصرأً مختص قالیچه های بولوردی است و در هیچ قالی دیگر به این صورت و کیفیت دیده نمی شود و اگر هم دیده شود با اطمینان می توان گفت در سالهای اخیر از نقشهای بولوردی تقلید شده است . این نقشها مشتمل است بر :

۱- ترنج بولوردی : قالی بولوردی بدون ترنج دیده نشده است و آن ترنج لوزی شکل است با اضلاع دندانه ای که لوزی دیگری را با خطوط ساده در خود جای داده است در دو سر ابتدا و انتهای لوزی دو قبه گندی شکل با خطوط دندانه دار قرار دارد . و فاصله میانی دو لوزی متحد المركز را نقشهای تجریدی تیر و کمان پر کرده است تعداد ترنجهای این قالیچه ها نسبت به بزرگی آنها از یک تا ۵ ترنج در تغییر است .

۲- درخت بولوردی : این نقش نشانه اشتباه ناپذیری در قالیهای بولوردی است . شاخه های راست و افقی به تناسب اندازه کم و زیاد می شوند . گوی اینکه کمتر از سه ردیف پیش از چهار ردیف دیده نشده است شاخه های بالای بر خلاف شاخه های راست و افقی پایین پیچ و خم دار و شبیه خرطوم است .

۳- حاشیه لوزی : از قدیمی ترین حاشیه های بولوردی است که زنجیره ای از لوزیها متحد الشكل را در بر می گیرد و هر یک از آنها چهار لوزی کوچکتر در بصورت قرینه در طرفین بالا و پایین جای داده اند .

۴- حاشیه دسته گلی : در این مورد (نقش) به سختی می توان تشخیص داد قصد بافنده از این نقش چه بوده است بوته تیغ دار بوستان یا پیکر باستانی گاو بالدار یا دسته گلی تجرید یافته آنچه مسلم است نقش ابتدای این چنین نبوده و به تدریج تکامل یافته است .

۵- برگ رضی یا چناری : از جمله زیباترین نقشهای تجریدی قالیچه های بولوردی است که بیشتر در حاشیه و همراه با زنجیر ساقه ها و شاخه های دندانه دار بکار می رود این نقش بصورت برگ درخت و گاه درختی گلدار در متن قالی نیز مورد استفاده قرار می گیرد .

۶- نقش لاله : این نقش بیشتر از باز و بسته بافته میشود نقش لاله بسته شباهت زیادی به نقل بادبزی دارد . نقش لاله باز بیشتر تداعی گر برش عمودی از نیلوفر و یا لاله است . این دو نقش به صورتهای دیگر در قالیههای قفقاز کاربرد فراوان دارد لیکن بدین حالت تنها در قالیههای بولوردی مورد استفاده است .

۷- نقش سه لوزی : جایگزینی آگاهانه لوزیهای در کنار یکدیگر که لوزیها متحد المركز را نیز در درون خود جای داده اند به راحتی بخش شاقولی شکل از درهای مشبک چوبی قدیم را با شیشه های رنگارنگ در چشم جلوه گر می سازد بخصوص که هر یک از لوزیها نیز به رنگ متفاوت با دیگر لوزیها است.

۸- نقش گل مرغی : وجه تسمیه و نام گذاری این نگاره ها مشخص نیست هر کس می تواند بر اساس ذهنیات خود این نگاره ها را به چیزی تشبیه کند . این نگاره ها نقش قرینه از یک پیکان است که نگاره به شکل ضربدر با رنگی متفاوت این دو پیکان را به هم اتصال می دهد پیکان دیگری بصورت ایستاده در حالی که دو پرچم باریک بطور قرینه در طرفین آن در اهتزاز هست از بین دو پیکان سر پر کشیده و هر یک زائده را به همراه دارد .

ب : نقش های غیر خواص مشتمل بر نگاره هایی است که گرچه در قالیههای بولوردی فراوان بکار می رود . اما اصل و منشا آنها مورد تردید است و نمی توان آنها را در شمار نقشهای اصیل بولوردی به حساب آورد . از جمله این نگاره ها می توان به نقش خرچنگی - نقوش تجربیدی چون گل خورشیدی - گلدان بوته ای - نقش خوشه ای - بوته بولوردی - مرغ بولوردی - درخت افشان - کاج مطبق - حاشیه شکسته - نشان بولوردی - بوته تاکی را نام برد .

ج : سوم گروه نگاره ها که تعداد آنها بیش از پنجاه نوع است و نگاره های فرعی و دست دومی است که هیچ یک مخصوص دست بافته های بولوردی نیست و تنها جهت پر کردن فضاهای خالی مورد استفاده قرار می گیرد .

ویژگی های فرش کردستان :

قالیچه سنه : قالیچه های کردی گرچه درمجموع خشن و دست بافت است ولی قالیچه سنه از جمله نفیس ترین قالیچه های ایران به شمار می رود - بافت آنها تک پود است - استفاده از گره ترکی بافت - اندازه تار آن دو برابر تارهای قالیچه های عشایری و جنس تار و پود آن به جای پشم از نخ است که به علت فشردگی بافت ناچار آن را نازک میگیرند و برای جلوه بیشتر طرح پشم اضافی قالی را کوتاهتر از معمول می گیرند . و به همین دلیل قالیچه سنه و بافت آن معروف به بافت سنه توانست در دو قرن گذشته شهر سنندج را مشهور کرده اند . سنندج از سوی دیگر از کانونهای مهم سجاده بافی نیز هست - پشمهای مورد استفاده محکم و خشن بوده و به همین مناسبت پرز قالیهای سنه راست و مستقیم قرار می گیرد . نور به گونه ای به سطح قالی می خورد که منعکس نمی شود ولی طرح این قالیها به همین دلیل خیلی خوب واضح خودش را نشان می دهد - جبران عدم درخشندگی سطح آنها را می کند - تولیدات این شهر از نظر کار و دوام دارای کیفیت خوبی است - طرح هایی از جمله عوامل شهرت قالی سنه است می توان به نقش و یکی - گل و بلبل - گل محمدی - گل میرزا علی - ماهی در هم مخصوص سنه - بوته میری - رزهای صورتی و هراتی طرحهای قالب را تشکیل می دهند و در اکثر موارد نقش هراتی نقشینه های داخل لچک و ترنج را تشکیل می دهد - رنگهای بکار رفته معمولاً خاص ترین رنگهای گیاهی و ندرتاً مصنوعی هستند . رج شمار از ۲۵ تا ۴۰ می باشد - شیرازه از نوع طبیعی بوده است - سرو ته آن نیز درقالیهای گذشته باز و گاهی بسته بوده است - قالیهای بزرگتر به دوره های قدیمی تعلق دارد - قالیچه های سنه در اندازه های ۱۲۷×۱۹۵ و ۹۷/۵×۱۵۰ بافته میشود .

ویژگی های فرش بیجار (کردستان) :

یکی از سه گونه بافت رایج در کردستان که در بیجار و روستای پیرامون آن رواج دارد . بافت بیجار می باشد . قالیه‌های قدیم بیجار تا حدی کج ولی بسیار فشرده بوده و علت فشردگی این بود که پود پشمی که در آن به کار می‌برند به اندازه ای کلفت بود که با شانه های سنگی آن را می کوبیدند و در نتیجه به اندازه ای فشرده می شد که اگر آن را تا می کردند پودها می ترکید و کجی آن به علت بهره گیری از دارهای قدیمی با تیرهای کج بود در قالیه‌های جدید بهره گیری از پودهای نازک مشکل فشردگی را از میان برده است . از جمله مشخصات فرش بیجار افزون بر پرز بلند و با دوامی فرش ، نقشه‌هایی است که بیشتر آن ماهی در هم و شاه عباسی بیجار است و همچون نقش هراتی که با ترنج وسط بافته می شود ولی لچک را نمی بافند ، رنگهای مورد استفاده تقریباً همیشه تیره هستند . گرچه رنگهای روشن تر نیز بکار برده می شود . اما رنگ تیره یکی از وجوه متمایز قالی بیجار از تمام قالیچه های نظیر قالیچه فرقان - سنه - ساروق است . که با طرح هراتی بافته می شوند . طرح قالی بیجار بیشتر به قالیه‌های سنه شبیه است مدالیون هندسی و چند گوشه آن با سر ترنجهای مختلف در زمینه های چند ضلعی با رنگ متفاوت که اغلب با رنگ آبی تیره و قرمز شتری است قرار می گیرد . حواشی اطراف اغلب به رنگهای لاکه - سبز - زرد - آبی محدود می شوند این وجوه تمایز بصورت مطلق درباره نقشهای بیجار صدق نمی کند زیرا در بعضی از نقشها متن مدالیونی مرکزی و لچکهای اطراف را ندارد و زمینه تنها مشهون از گل‌های چند پر به رنگهای گوناگون است که نقش ماهی را بخصوص ماهی درهم را به بیننده الهام می کند .

ویژگی های فرش عشایر کردستان :

بیشتر در مناطق بانه - سقز - مریوان - دیوان دره - سنندج ن - اومانان زندگی می کنند قالیه‌های این مناطق با بافتی خشن و زمخت و استفاده از پشمهای قهوه ای و بلوطی رنگ و گاهی با پشم شتر به تعداد بسیار اندک بوسیله عشایر کردستان تولید می شود .

ویژگی های فرش بختیاری (اصفهان) :

بختیارها یکی از ایلات کرد نژاد هستند که بخشی از آنها زندگی چادر نشینی دارند و در منطقه ای که از اصفهان تا جنوب ملایر را در بر می گیرد زندگی می کند . دسته بافتهای ایل بختیاری از نوع ایلاتی و روستایی بوده است . دست بافتها از دوام بالایی برخوردار می باشند . جنس تارها از نخ می باشند - رنگ پودهای کلفت و نازک آبی روشن می باشد و معمولاً تاب نداده می باشند - از لحاظ بافتی سه نوع است :

الف : تخت بافت یک پود زیر رو

ب : نیم لول دو پوده

ج : لول بافت دو پود

قالیهای ایلاتی در اندازه های مختلف بافته میشود و بزرگترین قالی آنها تا اندازه 390×300 می باشد . از لحاظ بافت تحت تاثیر ویژگیهای قالیهای اصفهان است . سر فرش دو نوع گلیم زیر رو با استفاده از پود فرش است - نقوش رایج در دست بافته های بختیاری می توان به نقوش درختی قاب قلابی - قاب قالی سروی - خشتی بی بی بافت - نقوش لوزی که در داخل لوزیها با گلهای ریز و شکوفه گلهای سروی تزیین می یابد - دسته گلی - لچک و ترنج شکسته - خشتی - گلدانی - درختی - محرابی - چهار شتری - باغی با نقش گل و پیچک - طرحهای مشبک و چهارخانه لوزی و مربع - نقش حیوانی شیر اشاره نمود .

در میان رنگهای بختیاری رنگ زرد رنگ خاص آنها می باشد و عموماً رنگ بندی دقیقی ندارند . از دیگر رنگها می توان به رنگ کرم - سرمه ای - گل آناری - لاک - زرد - پشمی - فیروزه ای - آبی - حنایی - نارنجی - لیمویی - آبی آسمانی - زیتونی سیر و روشن - قرمز دانه ای - روناسی - صورتی سیر و روشن و قهوه ای سوخته اشاره نمود . با گره ترکی در فرشهای تحت بافت با گره

فارسی در فرشهای لول و نیم لول بافت استفاده می کند - فرشها دارای ضخامت گوناگون که بسیار درشت بافتی در بختیاری هودی بافت و متوسط و ظریف بافتی ار بی بی بافت می نامند .

قالی و قالیچه های کلفت دارند که پرزه های بلند است .

ویژگی های فرش ساوه :

نوبران و زرد و فراوان از جمله بخشهای آن به شمار می رود که نوبران بافتی معروف می باشند و در نواحی عشایر نشین ساوه نیز قالی بافی وجود دارد - از چله های سفید و تابیده و کشیده شده استفاده می کنند - نوع گره آنها فارسی می باشد - رجها ۲۵ گره الی ۵۰ گره می باشد . شیوه بافت لول بافت بوده و دو پوده است و رنگ پود کلفت روشن مثل زرد و یا صورتی و پود نازک هم رنگ پود کلفت که به صورت صاف و یک دست کشیده می شود در اغلب فرشهای ساوه پس از هر رج یک پود نازک زده میشود - نوع شیرازه طبیعی بوده و متناسب با ضخامت فرش پیچیده می شود - ریشه های سر پایین بسته است و با گلیم پهن آراسته میشود ولی ریشه های سر بالا باز است - معمولاً سر نخ ندارد و اگر هم داشته باشد سر نخهای پود نازک است - جنس پرز از کرک ۶ لا یا ابریشم است - جنس تار از نخ یا پشم می باشد - از نظر ضخامت کم ولی مقاومت بیشتری دارد - رنگهای معمول کرم و پیازی و لاکی روشن مایل به نارنجی - نقشهای رایج عبارتند از : بیکدلی - مزلقانی - طرح برقی یا برق یا رد و برق - لچک ترنج زمینه اسلیمی و ختایی - درختی - شکارگاهی - محرماتی - بوته جقه ای - لچک و ترنج کف ساده و گل - کیفیت خوب دستبافتهای ساوه بیشتر در ابعاد قالیچه ۱۴۰×۲۲۰ و ضرر و نیم ۱۱۰×۱۷۰ و ضرر چارک ۶۰×۱۰۰ بافته می شوند .

ویژگی های فرش مزلقان (ساوه) :

مزلقان ناحیه کوچکی در منطقه ساوه است که در بازار نامش مترادف با قالیهایی است که طرح خاصی بنام رد و برق و منحصرأ در دهکده کردار بافته میشود . قالیهای مزلقان ضمن داشتن تفاوتهای کوچکی

در این حال شبیه یکدیگرند و این قالیها در جزئیات با یکدیگر فرق دارند بعضی از قالیها در جزئیات با یکدیگر فرق دارند بعضی از قالیهای مزلقان در حاشیه خود نقش لاک پستی و بقیه آنها نقش ستاره - عقرب یا طرح پله دارند - زمینه قالی با بوته میری - نقش تیرو کمان - گل و مروارید تزئین می شود . یا زمینه هیچ نقشی را در بر ندارد و به اصطلاح کف ساده گویند . فرشهای مزلقان از ترکیب بندی خوب رنگی و ماهرانه برخوردار می باشد و اکثر زمینه های قالیها به رنگ قرمز روشن می باشد و تولید قالی در کردار درحال حاضر از نظر کیفیت سیر نزولی را دارد و قالیهای جدید آن درشت بافت و مواد بکار رفته در آن خارج از استاندارد می باشد . و کلاً فرآورده های آنان بازاری می باشد . و رایج ترین اندازه در بین این قالیها 195×127 است قالیهای این ناحیه گاه کلکی 225×135 و گاهی ضرر و نیم های $150 \times 97/5$ بافته می شود - جنس تار و پود این قالیها از نخ - گره ان اغلب ترکی بافت - رج شمار آنها از ۱۵ تا ۳۰ می باشد .

ویژگی های فرش ورامین :

قالیهای ورامین را به راحتی می توان شناخت و مشفق نمود و طرح آنها شامل گلهای میناخانی است و از ردیف گلهای بزرگ کرد ساده ای تشکیل می شود که با چهار گوش های موربی به یکدیگر متصل هستند . در گذشته لچک و ترنج در قالیهای ورامین دیده نمی شد ولی اکنون بصورت کمی از این طرح استفاده می کنند . رنگ اصلی در قالیهای ورامین آبی نیلی با مایه هایی از بنفش است . رنگ نارنجی (نارنجی بسیار ملایم) ویژ[تیره و پشم طبیعی نیز اغلب در قالیهای ورامین دیده می شود قالیهای ورامین دارای پرزهای کوتاه هستند و از مرغوبیت خاصی برخوردار هستند .

قالیهای ورامین بیشتر در اندازه های دو ضرر 195×120 و 292×195 بافته می شود . از پشم قالیهای ورامین بسیار مرغوب - تار و پود آنها از نخ - گره ان فارسی - رنگهای بکار رفته دارای ثبات رنگی و از کیفیت خوی برخوردار می باشد - رنگ زمینه در قالیهای آبی نقره ای - آبی سیر و کرم و قرمز

بافته می شود و در این طرح گلهای درشت بدون شاخ و برگ بکار رفته و طرز قرار گرفتن گلها بر روی خطوط افقی و عمودی اشکال هندسی خاصی شبیه دایره را به وجود آورده است - طرح های افشان - شاه عباسی - گلدار یا ترنجی - ذل السلطانی - قلم سرمه ای نیز از جمله دیگر طرحهای مورد استفاده است .

۱- نقش قلم سرمه ای : که گاه به آن گلدانی و نخلی نیز می گویند رابطه معقولی با نام آن ندارد . و خود اهالی نیز دلیل مواجه برای این نام گذاری ندارد . در این طرح گلدانها در صفوف منظم قرار داشته و ما بین آنها برگهای نخلی و به رنگ قرمز زینت می دهند .

۲- نقشه شاه عباسی : خود اهالی آن را شاه عباسی بندی یا پاشتری می نامند در زمینه شامل گل و بوته و پرندگان جلوه گر می شوند .

۳- نقشه افشان : نقشه های افشان و جنگی نیز هر یک تا حدودی ویژگی های نامشان را در بر دارد در برگ افشان معمولاً گلهای برنگ زمینه دو به دو با هم متجانس است و یک گل زمینه با ماریچههای شبیه بوته به گلهای دیگر زمینه متصل می شوند و گلهای بوته های زمینه به رنگهای مختلف دو به دو با هم قرینه اند . نقشه داخل طرح هندسی اقتباسی از طرح و نقش منطقه ترکمن نشین است .

ویژگی های فرش مراغه (تبریز) :

ترکی باف بوده - لول بافت می باشند - دو پوده بوده است - جنس پرز را ابریشم یا ابریشم و کرک تشکیل می دهد - فرشهای مراغه شباهتی کامل با هم را داشته ولی بافت فرشهای ابریشمی قم سخت تر و محکمتر و یکدستتر از فرش مراغه است - سر پایین فرش مراغه باز بوده و با قلاب بافته میشود اما فرش قم با دست بافته می شود - فرشهای کرک مراغه مشابه فرش تبریز و دارای طرح ها و

رنگ های فرش تبریز می باشد - و تنها پشت قالی در فرش تبریز صاف و یکدست و تمیزتر است -
دارای ضخامت متناسب و رج شمار آنها بین ۲۰ تا ۵۰ گره می باشد .

ویژگی های فرش یزد :

هنر قالی بافی در یزد تا زمانی که هنرمندان و قالی بافان از کرمان فراخواند نشده اند چندان موفقیتی
نداشت قالیهای جدید کاملاً شبیه قالیهای طرح گلی کرمان بوده و همان نوع پشم و همان نوع رنگ
قرمز متمایل به آبی که از قرمز دانه بدست می آمد در این قالیها بکار می رفت در قدیم دست
اندرکاران این دو نوع قالی را به سختی از یکدیگر تشخیص می دادند ولی امروزه اینکار آسانتر است
- رنگ قرمز قالیهای کرمان زنده تر شده در حالی که رنگ قرمز قالیهای یزد به چشم قهوه ای رنگ
می آید زیرا رشته های پود قرمز آجری است - قالیهای یزد همیشه نسبت به قالیهای کرمان ارزش
کمتری داشته اند . اگر چه در بیشتر موارد مرغوبتر از آنها بوده اند - رنگ مورد استفاده در فرش یرد
گیاهی و شیمیایی است - در فرش های یزد از گره جفتی خبری نیست در حالی که این مسئله در
قالیهای کرمان فراوان دیده می شوند . ولی اخیراً در بعضی از دست بافتها از این گره نیز استفاده می
کنند - ابعاد قالیهای یزد اکثراً متوسط بوده و به ندرت می توان قالی کوچکتر از 217×127 با بزرگتر
از 292×195 در بین آنها یافت - فرش یزد لول بافت بوده و دو پوده است - تار و پود های قالیهای
یزد را جنس نخ تشکیل می دهد - رج شمار بین ۲۰ تا ۴۰ می باشد - گره بکار گرفته در گذشته
ترکی بافت ولی اکنون بصورت فارسی بافت است .

ویژگی های فرش اردکان (یزد) :

با تارهای تقریباً کرم رنگ و تابیده مثل چله کاشان کشیده می شود - رج شمار بین ۳۰ تا ۵۰ می باشد
اکثراً ابعاد قالیها ۱۲ متر و ۱۲ متر به پایین تا اندازه پشتی - رنگهای عمومی : لاکه - سرمه ای - کرم

است - نوع گره فارسی و ترکی بافت است - لول بافت است و پس از هر رج یک پود کلفت تابیده و ضخیم است زده می شود - و روی آن یک پود نازک نسبتاً یکدست زده می شود - رنگ پودها ابی سیر و روشن می باشد - شیرازه طبیعی بوده و به صورت کیپ زده میشود - پشت قالی صاف و یکدست است - جنس پرز از سر بالا باز و سر پایین بسته است - در اجرای طرح مشابه کاشان است و طرح های شکارگاهی و زیر خاکی بافته می شود - از پرداخت متناسبی برخوردار است و دارای ظرافت متناسب است - معمولاً پرداخت کمی دارند و در نتیجه تا اندزه ای پر گوشت خواهد بود - دارای سر و نخ بوده و از نوع درفشی است - از کیفیت خوبی برخوردار است - از فرشهای کاشمر - سبزوار بعضی از فرشهای مشهد زیبایی نقشی بیشتری دارد .

ویژگی های فرش تفرش (همدان) :

تفرش که بین دو مرکز قالی قافی اراک و همدان قرار دارد دارای دست بافته های است که از نظر مرغوبیت خیلی بهتر از قالیهای صاحب نام و گران قیمت هستند . رنگها به صورت روشن و نیمه روشن (رنگ پریده) صورتی رنگ و رو رفته همراه با قرمز متمایل به زرد است (که به رنگ قرمز - قرمز کاردینالی گویند) این رنگها در دیگر قالیهای ایرانی دیده نمی شوند ولی در اغلب قالیهای سمرقند آنها را می بینیم .

از ویژگی های ترنج فرشهای تفرش متمایل بودن آن به ترنجهای معمولی است و بطور کلی می توان این قالیها را نیمه ایلپاتی هم دانست و این مسئله در استفاده نامناسب از رنگ بز پشم طبیعی است . و حاشیه آنها معمولاً بزرگ روشن است . و ظاهراً تا حدی هماهنگی زیبای رنگهای پریده و روشن را به هم می زند . قالیهای که رنگ روشن نامتبع در آنها دیده نمی شود از ارزش بیشتری برخوردار است . نقوش تزئین قالیها شامل طرحی بسیار اصیل است که به مهره های شطرنجی شباهت دارند . و این مهره های شطرنجی معمولاً در ردیفهای عمودی و یا افقی و گاهی هم روی حاشیه قالی دیده می شوند

. و شبیه حلقه های رابط زنجیر نیز هستند به نظر می رسند . ترنج گرد و چهار لچک و ترنج تنها ، طرح قالیه های مختص این منطقه است . و فقط بعد از جنگ جهانی دوم بود که طرح جدیدی به آن اضافه شده . این طرح از پرنده ها کوچکی تشکیل می شود که روی درخت های نیمه عریان و بدون برگ با شاخه های مستقیم قرار داشته اند . قالیه های تفرش در اندازه دو ضرر 195×127 بافته می شوند . ولی قالیه های کوچکتر با طرح جدیدی با اندازه های 2×60 و 120×82 و $150 \times 97/5$ بافته می شوند . تار و پود قالیه های تفرش از نخ می باشد و نوع گره در گذشته ترکی بافت و الان فارسی بافت هستند . تعداد رج شمار بین ۳۰ تا ۴۰ می باشد .

ویژگی های فرش سیستان و بلوچستان :

در بلوچستان بیشتر گلیم و کمتر قالی و در سیستان بیشتر قالیچه بافته می شود ، که گونه ای از آن بنام قالیچه بلوچی سیستان معروف است . که آن را بخشی از روستایان سیستان می بافند قالیچه قدیمی بلوچی سیستان دو ویژگی دارد یکی اینکه در رنگ بندی آن رنگ های تیره مانند در سایه های آبی سیر تر از حد معمول و قرمز نیز معمول بوده است . و دیگر آنکه در نقش بندی آن از طرح معروف به سه قالی نیز استفاده می شده است . قالیچه های امروزی بلوچی سیستان کرک بلند دارد . بافت آن تک پوده بوده و با گره فارسی بافته می شود . و در مقایسه با قالیچه های بلوچی خراسان کوتاهتر از آن بافته می شود ابعادش بطور معمول 75×120 و از نظر جنس نیز نسبت به قالیچه های بلوچی خراسان و یا قالیچه های ترکمنی مانند طرح سه قابی و سه برگی است . رنگ متن و یا زمینه قالیچه های بلوچی سیستان بر خلاف رنگ قالیچه بلوچی خراسانی که تیره است روشن و از سایه های قرمز روشن و یا قهوه ای شتری است .

ویژگی های فرش بلوچی زابل و بالشی :

در این منطقه قالیچه های دیگری نیز به شیوه دو پوده بافته می شود که بنام قالیچه بلوچی زابلی معروف است زیباترین قالیچه های سیستان بالشی نام دارد که ظریف و ریز بافت است . و نواردوزی آن آخر مهره انجام می گیرد .

ویژگی های فرش بلوچ شمال خراسان :

بلوچها دارای دست بافت هایی هستند که به نام مرکز استان خراسان یعنی بلوچی مشهدی معروف است بلوچها کلاً مردمی هستند که از چندین قبیله تشکیل شده است بعضی از آنها زندگی چادر نشینی دارد آنهایی که زندگی و اقامت دائمی و ثابت را برگزیده اند در بلوچستان و افغانستان زندگی می کنند . در هر دو کشور بلوچها قالی می بافند ، قالیهایی که بلوچهای افغانی می بافند بنام بلوچی شناخته شده است و در بازار به بلوچی هراتی مشهور هستند این قالیها ارزان و درشت بافت هستند و یکدست نیز نیستند . اما قالیهای بلوچی مشهدی معمولاً از کیفیت بالایی برخوردار هستند و زیبایی متین و آرام آنها بیننده را متحیر می سازند و به سختی می توان باور کرد که افراد چادر نشین می تواند چنین قالی ببافند . رنگهایی که در این قالیها بکار می رود محدود و شامل قرمز سیر دل نشین و آبی نیلی در سایه های مختلف است . و گاهی کرمهای از رنگ طبیعی پشم نیز در آنها می بینیم . و در هر حال آنچه بدست می آید هماهنگی بی نظیری دارد نقش اصلی قالیهای بلوچ گونه های مختلفی دارند . و تقریباً هر خانواده گونه ای نقش منحصر خود را در قالیهای خود می بافند . نقوش تزئینی منحصراً هندسی است محراب قالیهای سجاده ای بلوچ بر عکس سجاده ای ترکها که دارای خطوط زاویه دار دارند و سجاده های دیگر مناطق ایرانی که دارای خطوط منحنی هستند از خطوط مستقیمی که با یکدیگر زاویه ۹۰ می سازند تشکیل می شوند .

سجاده های بلوچ اغلب یک زمینه مرکزی به رنگ پشم شتر و یک درخت زندگی با ساخته های افقی دارند . بعضی از سجاده های بلوچ نقش یکدست را با انگشت های باز در گوشه های بالای آنها نشان می دهد . طرح های تزئینی بیشماری در قالیهای بلوچ بکار گرفته می شود . که سعی در متقارن بودن آنها مشهود است . در حاشیه قالیهای بلوچ اغلب نقشی که آنها را سگ در حال دو تعبیر کرده اند و صورت ساده تری از نگاره مارپیچ را می بینیم و امروز گاهی نقش اسب و پرند هم در قالیهای بلوچ دیده می شود .

البته مواردش نادر است. قالیه‌های بلوچ در ابعاد ایللیاتی یعنی 210×120 به پایین به عبارت دیگر در اندازه‌های بزرگ و به صورت کناره کمیاب هستند و در عرض گاهی میتوان خورچینه‌های زیبایی در بین بافته‌های بلوچ پیدا کرد. قالیه‌های قدیم بلوچ از ارزش بالایی برخوردار می‌باشد. چون رنگهای گیاهی خاصی در آنها بکار رفته است. رنگ آبی نیلی از رنگهای خاص قالیه‌های بلوچ می‌باشد. قالیه‌های بلوچ معمولاً دردو انتها بافت گلیمی دارند. و طرفین قالی بطور هنرمندانه شیرازه بندی شده است. پشم بکار رفته در قالیه‌های بلوچ از گوسفند مشهد خراسان بدست آمده و بسیار مرغوب است. تار و پود این قالیه‌ها از پشم می‌باشد. و اخیراً نخ جایگزین آن شده است قالیه‌های بلوچی با گره ترکی بافته می‌شود. رجشمار آنها بین ۱۵ تا ۳۰ می‌باشد.

ویژگی های فرش افشار (کرمان) :

افشار نام یکی از قبایل چادر نشین ایران است که در قرن ده هجری از قدرت زیادی برخوردار بوده اند ولی بعد به دو شاخه منشعب شده اند و قدرت و اهمیت خود را از دست داده اند. شاخه کرد زبان دو قرن بعد در زمان حکومت نادر دوباره مدت کوتاهی در عرصه تاریخ پدیدار شد و قدرتی بدست آورد ولی هنگامی که نادر کشته شد قبیله مذکور بار دیگر در گمنامی فرو رفت. قالیه‌های آن نیز اهمیت و ویژگی خود را از دست داده اند. انها سبک و طرح قالیه‌های کردی را که قالیه‌های ضخیم و سنگین و به اصطلاح خشن هستند پیدا کرده اند و امروزه به نم دهکده های کردنشین که محل بافت آنها ست عرضه میشود. شاخه دیگری ایل افشار در جنوب ایران و نزدیک کرمان زندگی می کنند آنها همان نوع پشم بکار رفته در قالیه‌های کرمان را که نرم و دارای مقدار زیادی چربی در الیاف خود هستند مورد استفاده قرار می دهند. قالیه‌های آنها به افشار کرمان و حتی خود کرمان نیز معروف است و درخشندگی بسیار زیادی دارند. طرحهای قالی افشار همیشه هندسی است. و معمولاً شامل یک یا دو لوزی یا صلیبی کنگره دار که در یک شش ضلعی باریک و بلند محصور شده است می باشد طرحهای معمول دیگر عبارت است از :

نقش سروی - بوته میری - طرح درخت زندگی که شاخه هایش با خطوط مستقیم کشیده شده اند - بسیار از گونه های ساده شده طرح های کرمان مجاور هم در قالیه‌های افشار دیده می شود. نقش خروس و شتر و انسان که در قالیه‌های صحرائنشین معمول است در قالیه‌های افشار به ندرت دیده میشود رنگ متن قالیه‌های افشار متنوع و شامل رنگ های اصلی آبی سیر که گاهی به قهوه ای تیره تبدیل یم شود. قرمز ملایم بیسار زیبا و کرم متمایل به زرد است اندازه های معمول در قالیه‌های افشار 180×135

و 100×150 سانتیمتر و قالیه‌های در اندازه‌های بزرگ بسیار کمیاب است. تار و پود قالیه‌ها از نخ و گره‌های آنها اغلب ترکی بافت است رج شمار بین ۲۰ تا ۳۰ است.

ویژگی‌های فرش زنجان (تبریز) :

قالیه‌های زنجان با گره ترکی بافته می‌شوند - رنگهای بکار رفته در این قالیه‌ها ۱۰۰٪ مصنوعی بوده و رنگ قالیه‌های ابی زنجان شبیه آبی آسمان و ندرتاً به سیری آبی نیلی است. رنگهای قرمز تا حدی به نارنجی متمایل است و رنگ نارنجی نیز در این قالیه‌ها بکار می‌رود. ولی بسیار متعادل، از دیگر رنگهای مورد علاقه آنها می‌توان به رنگ سرمه‌ای و لاک‌ی و قرمز و کرم سبز یشمی و قهوه‌ای سوخته اشاره نمود. پشم مورد استفاده زبر و خشن ولی بدون درخشش کردستانی بافته می‌شوند - طرح آنها اغلب هندسی و با دقت بی‌نظیری طراحی می‌شوند. طرح قالیه‌های زنجان به گونه‌های متعددی می‌باشند ولی قالی بافان بصورت اقتباس و از طرحهای کردی و تبریز و اطراف تبریز استفاده می‌کند. تار و پود قالیه‌ها از نخ است. رج شمار آنها معمولاً بین ۱۵ تا ۳۰ رج در گره است. تعداد گره‌ها نسبتاً کم است زیرا گره جفتی در بین آنها زده میشود. علیرغم استفاده از گره‌های جفتی ترکی بافت می‌باشد. قالیه‌های زنجان ریز بافت و نسبتاً با دوام هستند. از نقشهای بکار رفته امروزه بیشتر می‌توان به نقشهای لچک و ترنج - نقش افشان تبریز - لچک و ترنج کف ساده - لچو ترنج‌های تبریزی با طرح خاص - استفاده از نقشهای ساده و گل‌های ساده - استفاده از نقوش قاب قابی - استفاده از حاشیه بازوبندی - استفاده از نقوش اسلیمی و ختایی در دل لچک و ترنج - استفاده از نقش ماهی درهم - نقوش اقتباسی از بیجار - شیوه بافت در خود زنجان تخت بافت یعنی یک پوده و در گل توق زنجان دو پوده است. و دارای قالیچه‌های نفیسی می‌باشد. و رج شمار قالیچه‌های گل توق ۵۰ گره دیده می‌شود. رنگ پود کلفت در مناطق زنجان طوسی سیر است - سر قالی گلیم بافت ریشه دار و ته قالی گلیم بافت و ریشه حلقوی - سرو ته قالی در گل توق گلیم بافت و ریشه دار - نوع شیراز طبیعی بوده و بصورت کیپ می‌باشد.

ویژگی‌های فرش خوی (تبریز) :

جنس تارها نخی است و با تارهای خیلی سفید که معمولاً تاب زیاد ندارد - رج شمار معمولاً چهل به بالا است - به ابعاد مختلف بافته شده و بیشتر کمتر از ۱۲ متر می‌باشد. بافت فرشهای گرد و مربع

در این شهر رواج نسبی برخوردار می باشد. زمینه در رنگهای می - لاکسی - کرم و مشکی بافته میشود. نوع گره آنها ترکی بافت است. شیوه بافت بصورت لول بافت و پس از هر رج یک پود کلفت تنبیده بصورت کشیده صاف زده می شود. و روی آن یک پوده نازک زده میشود. پودها به رنگ تیره می باشد. و پود نازک آن مثل فرشهای تبریز مانند نخ قرقره بوده و به صورت صاف زده می شود - از کیفیت خوبی برخوردار نیستند - شیرازه روی دار پیچیده نمی شود پس از بافت و شور رفتن توسط روفوگران بصورت شیرازه تبریزی پیچیده می شود - ریشه ها از سر بالا و پایین باز است و معمولاً مثل فرشهای تبریز موقع شیرازه پیچی ریشه ها دو گره می خورد - از طرحهای فرش تبریز استفاده می نمایند مثل طرح های ماهی - شرکت بصورت عمودی استفاده می کنند ظاهر آن بصورت فرش تبریز است از نقش ماهی در هم بصورت ریز تر استفاده می کنند - پشت قالی خوی صاف و یکدست نیست - سر نخي ندارد و در صورت داشتن سر نخ ریز دارد.

ویژگی های فرش سمنان :

دست بافتهای سمنان دارای ویژگی طرحی خاص است و طرح آنها متشکل از خطوط منحنی است. و نگاره های گل با تقارن بی نظیری با نقوش تزئین خاصی ترکیب شده است. احتمالاً خراسان منبع الهام قالی بافان این شهر بوده است. زیرا اکثر طرح و قالیهای سمنان طرح و نقش قالیهای مشهد را در ذهن بیننده تداعی می کند. در سمنان بافت قالیهای تصویری رایج نمی باشد. پشم مورد استفاده شبیه پشم مشهد است. رنگهای بکار رفته در قالیهای سمنان قدیمی گیاهی است. و لی اکنون رنگهای شیمیایی جای رنگهای گیاهی را گرفته است. بافت قالیهای خود رنگ در میان دیگر قالیها از رواج بالایی برخوردار است - تار و پود این قالیها از نخ می باشد. استفاده از گره فارسی در قالیها - رجشمار بین ۱۸ تا ۳۵ گره است - اندازه های بافتی معمولاً در حد قالیچه و پایین تر می باشد. سرو ته قالیها معمولاً باز است.

ویژگی های فرش ایل سون و شاه سون :

نام ایل کوچ نشینی است که از اردبیل تا جنوب ملایر پراکنده است. سفرهای طولانی سالیانه ایل سونها اثر خود را روی قالیهای ایل گذشته است. و غیر ممکن بود ایل تحت تاثیر قالیهایی که طی تقریباً چهار قرن در دهکده های سر راه خود می دیدند قرار نگیرند طی سالها، ازدواج های بین قبیله انجام شد و زنان قالیچه های با همان روشنی و همان طرحی که در دهکده زادگاه خود آموخته بوده اند بافته اند. در نتیجه طرحهای زیادی به قالیهای ایل سون اضافه شد. که اصل و منشاء آنها را

درقالیهای آذربایجانی قفقازی - کردی - اراکی دنبال کرد - جای تعجب است که نقوش تزئین آنها هیچگاه شامل نقش هراتی - با بوته میری - طرح های مارپیچی و منحنی شکل نمی شود و از طرفی دیگر صلیهای دنداندار و هشت ضلعی هندسی درست - مربع های سرو ته شده با لوزی - و یا جانورانی بصورت ابتدایی درزمینه پر نقش بودن ترنج در بین این قالیهها فراوان است . به هر حال بسیاری از قالیهها نوار بسیار باریکی به رنگ قرمز و سفید در حاشیه دارد که کمکی در تشخیص قالی ایل سون است و احتمالاً نوع نشان ایلپاتی است - قالیههای ایل سون بسیار اصیل و بادوام است - از پشم های دست ریس استفاده می شود - اغلب از رنگهای گیاهی ساخته شده بدست خودشان استفاده می کنند - جنس تار و پود اغلب پشمی و نخی است - استفاده از گره ترکی بافت - رجشمار بین ۱۸ تا ۳۰ گره می باشد - قالیههای ایلپاتی بیشتر در اندازه های 180×120 یا قالیههای کناره ای در ابعاد 277×130 بافته میشود . ایل سونها قالیههای خیلی بزرگی یا خیلی کوچک نمی بافند .

ویژگی های فرش مهربان (تبریز) :

مهربان در آذربایجان و حدود ۱۴ کیلومتر جنوب هریس قرار دارد . شهر و دهکده های اطراف آن زمانی فقط برای بافتن قالیههای بزرگ با قیمت مناسب مشهور بوده اند - پشم قالی های مهربان مانند تار و پود نخی آنها نامرغوب و بسیار ضخیم است - رنگهای بکار رفته این قالیهها مصنوعی است - طرح قالیههای مهربان تقلیدی از قالی تبریز است ولی به سختی می توان آنها را از یکدیگر متمایز کرد - رشته های ضخیم و خشن مانع از بافتن نقوش طریف منحنی شکل می شوند . خطوط اغلب شکسته و زاویه دار هستند . قالیههای شبیه قالیههای مهربان در کرمان حدود چند کیلومتری شمال هریس بافته میشود که حتی کارشناسان در تشخیص آنها از یکدیگر به اشکال برخورداری می کنند . کروانیها طرح خود را از قالیههای هریس می گیرند و در نتیجه قالی را هریس کرمان می نامند با وجود این نه قالیههای کرمان و نه قالیههای مهربان یاری برابری با قالیههای هریس را ندارد - استفاده از گره ترکی بافت - رج شمار بین ۱۵ تا ۳۰ گره میباشد . از نظر کیفیت از درجه پایینی برخوردار است .

ویژگی های فرش کلاردشت (فارسی)

تعداد قالیههایی که در کلاردشت بافته میشود اندک است . ولی واقعاً قالیههای جالب توجهی هستند قالیههای که خواهان زیادی در کشورهای غربی دارند . باوجود این قالیههای کلاردشت از نظر کیفی نمی تواند با قالیههای صاحب نام کشور رقابت کند . از لحاظ دوام دارای دوام زیادی نیست - طرحهای قالیههای کلاردشت اغلب کلاسیک بوده و شامل هشت ضلعیهای پهن و زیبای محیط بر کسر اضلاع

های دندانه دار در رنگهای مختلف خود نمایی می کند . رنگ زمینه را اکثراً قرمز سیر بسیار زیبایی پوشش می دهد - درحاشیه اصلی معمولاً نقش جهان پیکان که دو به دو مقابل یکدیگر قرار گرفتند تکرار می شوند و در حاشیه های باریک یک طرح کنگره دار دیده می شود . نوع شیرازه طبیعی بوده است و از نوع کپ می باشد . درجشمار بین ۲۰ تا ۳۵ در گره می باشد - قالیه های نسبتاً قدیمی کلاردشت از ویژگیهای طرحی و رنگی مذکور برخوردار بوده اند . رنگهای مورد استفاده رنگهای طبیعی است . پشم آنها از لحاظ کیفی بسیار مرغوب و دارای درخشندگی طبیعی خاصی است - تارو پود قالیه ها اکثراً از موی بز بوده و خیلی کم از نخ استفاده می کنند - نوع گره بافتی ترکی بافت است - قالیه ها معمولاً از اندازه کوچک 18×120 یا به صورت کناره کلکی یعنی 127×277 و 345×130 یا اندازه هایی در همین حدود بافته می شود کناره ها از همه بیشتر خواهان زیادی دارد .

ویژگی های فرش اران یا اروان (کاشان) :

تعداد قالیهایی که بافته می شود اندک است - طرحشان شدیداً شبیه قالی بسیار مرغوب کاشان است - اگر طرح قالی ، رسالت واقعی آن را نشان ندهد رنگها و پشم بکار رفته در آنها ، این تشخیص اران از کاشان را مقدور خواهد ساخت و تفاوت آن با قالیه های کاشان را نشان خواهد داد . پشم قالیه های اران خشک وبدون درخشندگی و در تضاد کامل با سطح مخملی قالیه های کاشان است - رنگهای بکار رفته در آنها هم مناسب نیست رنگ زرد نارنجی دراین فرشها دیده می شود حتی رنگ قرمز بکار رفته در آنها اثری از نارنجی دارد . این مسئله هیچگاه درقالی مرغوب کاشان دیده نمی شود . اگر تعداد کمی از قالیه های اران به حد عالی از مرغویت برسند معمولاً باز هم از نظر طرح در آنها اغراق شده است و طرح اصلی تقریباً محوشده است . قالیه های سجاده ای اران با طرح محراب از دیگر قالیه های اران مرغوبتر هستند - پشم بکار رفته در قالیه ها مختلف اران با یکدیگر فرق دارند . ولی بندرت از کیفیت بالایی برخوردار است و در مورد رنگها هم همین مسئله صادق است - استفاده از گره فارسی در قالیه های اران - رجشمار آنها بین ۲۰ تا ۴۰ در گره می باشد . رنگهای مورد مصرف در حال حاضر رنگهای صنعتی و جوهری است - استفاده از کرک ۶ لا و تعداد کمی ابریشم بطور کلی ابریشم در دست بافتهای اران متداول است .

ویژگی های فرش نطنز (کاشان) :

نزدیک به پنجاه سال است که از نظر نقشه و بافت با کاشان جزء یک منطقه به شمار می آید - بافتهای این شهرستان چه قالی و قالیچه بصورت مرغوب بافته می شود - رج شمار قالیها بین ۳۵ تا ۴۰ در گره است - طرح های مورد استفاده بیشتر طرح های کاشان و جوشقان است .

ویژگی های فرش باختران (کرمائشاه) :

استفاده از گره ترکی در بافتها - شیوه بافت لول بافت و دو پوده می باشد . بدین ترتیب که پس از دوانیدن پود کلفت که در اصطلاح محلی (تنه پو) می نامند پس از بافت یک رج اقدام می شود پس از آن پود نازک (شیلپه پو) را عبور می دهند . به علت سرمای سخت منطقه پشم مورد نیاز قالیها بعنوان زیر اندازی گرم - دارای پرزهای بلند ابتدا از احشام منطقه تامین می شود ولی امروزه بواسطه افزایش روند تولید و کمبود آن از پشم کارخانه ها نیز استفاده می کنند - در فرهنگ قالی بافی باختران واژه گل بمعنی نقش بکار برده شده است . چنانچه در گل اکبر آباد (گل ترنجبی) و غیره ، منظور از گل نقشه گلی قالی است . و همچنین ریزه گل به معنی خورده نقشهاست . اما واژه گل و ریزی گل در مواردی به معنای یک نقش یا خورده نقش معین نیز می آیند و این نقوش ابتدا و ارائه آن اختصاص به بومیان آنان دارد . با نامهای گوناگون از تنوع و ویژگی های مخصوصی برخوردارند . بطوریکه نمونه آنها را در دیگر مناطق نمی توان یافت در میان این مناطق منطقه کنگ آور - دین ور محل تلاقی نقشهای مختلف مناطق مجاور است . این نقوش که در تزئین قالیهای قدیم جایگاه ویژه دارند با تاثیر پذیری مناطق مجاور و تغییر جاذبه بازار می روند تا جای خود را به نقشهای متفاوت با نقوش مرسوم در منطقه بسپارند در این میان نقش بازوبندی که آن را در بعضی از روستاهای سقز (شیرین شکر) هم می نامند تنها نقش بومی است که هنوز هم بازار خوبی دارد - نقشهای متداول و مرسوم در منطقه از چندین نقش شناخته تشکیل یافته اند و این نقشها عبارت از نقش دار گل - بازوبندی - سماوری - عبدالهی - اکبر آبادی - حسین آبادی - کیونانی بنام روستای کیونان از توابع روستای بیلوار نامیده می شوند و لی در نزد تجاران و دلالان بنامهای خانم بافت و تخت جمشیدی نیز

شهرت دارد. هر یک از نقشها نیز تعدادشان بسیار زیاد است و در نزد بافندگان محلی نامهای گوناگون دارد که به تعدادی از آنها اشاره می شود.

نقش پنجه حوض - ماسی (به معنی ماهی است) - چراغ ماه - خرس - قلاب - چکش - بازو - وردنه - شمامه (دست انبوه) - نقش لاک پشت - گوشواره - چهار چشم - ریزه گل - بازوبند - دار گل - بال - نان - شال - آفتابه - نقش مسجدی - پنجره - گل مروارید - گل جقه - پرچم در قالی بافی غیر از نقشهایی که به فقط به منطقه باختران اختصاص دارند. نقش غیر بومی دیگری نیز که هر یک به منطقه مخصوصی دارد. در بازار پذیرفته شده اند. این نقوش که اکثراً بنام خواستگاه اولیه شان مشهورند عبارتند از (اشبون) که متعلق به بکی از روستاهای نهاوند است.

ویژگی های فرش هریس (تبریز):

استفاده از خطوط هندسی که از ترکیب خطوط افقی و عمودی و مایل تشکیل می شود و طرح های لچک و ترنج با تغییر خطوط افقی و عمودی و مایل تشکیل می گردد، طرحهای لچک و ترنج با تغییر خطوط از منحنی به مستقیم و تبدیل طرح های گردان به شکسته با هم ویژگیهای تولید می شود. این گونه نقشها به طور ذهنی بافته و ردصورت نیاز از نقشهای کوچک که معمولاً برروی پارچه ها ترسیم بافته است استفاده می شود - طرح ها و نقشه های قای هریس معمولاً لچک و ترنج که در اصطلاح محلی به آن (کوشه کوبک) گفته می شود و نقشهای حاشیه ای معروف به توسباغا یا بالوخ شاماما و یا سماوری و نقشه قاچ خاتون (داش خاتون) با ترنجی کف ساده و حاجی عظیمی و با ترنج لوزی و صمد خانی با ترنج مدور و نوعی اسلیمی و افشان که هردو با طرح های اسلیمی برگهای کنگره ای و گلهای شاه عباسی از جمله مهمترین نقشهای متداول هستند - بلند بودن طول پرز به هنگام پرداخت - درشت بافی و چیدن بلند پرز به هنگام پرداخت - زمختی یا زمخت بافی یا کلفت سنگین قالیها - رج شمار از ۱۸ تا ۲۵ در گره می باشد. ۷ تارو پود از پنبه می باشد. قالیهای بزرگ در قطعه $3/5 \times 2/5$ و

3×4 متر و کناره ها 3×1 ضرر یا 4×1 ضرر می باشد - دو پود بافی فقط در روستای بیلوردی تک پود می باشد . استفاده از کلافهای پشم تاییده شده آماده از بازارهای تبریز و اردبیل بر خلاف گذشته که از کلافهای ایلپاتی یا ائل سونی که دارای الیاف بلند است و پر جلا و تابدار استفاده می نمودند وقتی رنگ می شد سایه روشنی و یکنواختی از آن بدست می آمد . در حالی که الیاف کلفهای آماه در تبریز کوتاه و رنگ آن کدر و تیره است و قابلیت ارتجاع ندارد و هنگامی که رنگ می شود اغلب مایه های تیره و تقریباً یکسان از آن بدست می آید - قالیه های قدیمی هریس استفاده از روناس طبیعی عمومیت داشت ولی اکنون از رنگ روناس که بیشتر درکارخانه رنگ سوئیس تهیه می شود بکار می روند که قرمر مایل به قهوه ای یا قرمز تیره همه جا در قالیه های هریس دیده می شود و این رنگ نیز الیزارین (ثبات رنگین) نمی گردد . استفاده از رنگها در مایه های تلخ مانند قهوه ای سیر و سبز تند و سرمه ای تیر .

ویژگی های فرش شهری :

طراحی و نقش پردازی این فرشها بوسیله استادکاران طراح و با ظرفیت و رعایت اصولی بر روی کاغذ نقشه انجام می گردد . خطوط در مایه طرح ها و نقشه های گردان اسلیمی است - رج شمار بالا (اغلب فرشهای ریز بافت هستند) - رنگریزی مناسب و دقیق و هماهنگ و شفاف و نیز از لحاظ تعداد رنگها از رقم بالای برخوردار می باشد . اکثراً اندازه قطعه فرشها بزرگ و استاندارد می باشد . چون دارها اغلب عمودی است فرش دارای حواشی مستقیم و بدون کس و سره (کج بافی) می باشد - اغلب بافندگان شهری را مردان تشیکل می دهد - پرز قالب اغلب کوتاه و ظریف هستند - پشم معمولاً نرم و لطیف می باشد .

ویژگی های فرش روستایی و عشایری :

پشم که عمده ماده اولیه این فرشها محلی می باشد - رنگهای تند و سیر بکار می رود - قالی های پرز بلند یا پر گوشت هستند - قالی به ابعاد کوچک و مساحت کم بافته می شود - رج شمار فرشها پایین بوده و اغلب درشت بافت می باشد . نقشها اغلب ذهنی بافت می باشد و لذا دارای تنوع می باشد و نقشه بصورت تجربیدی (خلاصه شده) هستند - دار قالی اغلب افقی و فرشها دارای عیوب جزه ای است - اغلب بافندگان را در این مناطق زنان تشکیل می دهند .

ویژگی های فرش قراجه (هریس) :

گره ترکی و معمولاً دو پوده هستند ولی نخهای پود بیش از همه ضخیم تر است - بافت فشرده دارند - پرداخت خوبی را دارند و فرش را ریز بافت نشان می دهد - پرز بلندی یا پر گوشت هستند - کلفت و سنگین و محکم و بادوام است - ترنج وسط به طور معمول به رنگ لاجوردی و دو ترنج دیگر به رنگ نخودی و یا سبز است و متن قالیچه و کناره به رنگ سرخ روناس است - ولی حاشیه آن به رنگ آبی سیر می باشد - یکسان بودن طرح در تمام قالی ها و قالیچه ها و کناره ها که بیشتر سه ترنج می باشد . اگر ابعاد قالی بزرگتر باشد تعداد ترنجهای نیز بیشتر خواهد بود - تنوع حاشیه ای در قالیهای قراجه به حد زیاد دیده می شود که نقوش گردان به تقلید از تبریز بیان می شود - رنگهای به کار رفته رنگهای شیمیایی بوده و ثابت نیز نمی باشد - طویل بودن کناره ها - جنس تار و پود و اکثراً نخ می باشد - تولید فرشهای پستی در اندازه های 60×80 که از طرح های فرش استفاده می شود و تولید فرشهای بزرگ محدود می باشد - اغلب از شیرازه طبیعی و گاهی شیرازه مصنوعی کیپ استفاده می شود - رج شمار اغلب ۲۰ الی ۳۰ در گره می باشد .

ویژگی های فرش اردبیل :

ویژگی بافت روستای بافت - قطعات تولیدی در قالب قالبچه و شمار کمی کلکی ۵ متر (میانہ) و کنارہ ہا می باشد - نقوش فرشهای هندسی و یکنواخت است و از گل و بوته خبری نیست و نگارہ ہا را خطوط هندسی تشکیل می دهند - تارهای نخی سفید و تاب دارد و گاهی با تارهای پشمی و رج شمارهای مختلف - رنگهای لاکمی و کرم - سفید - آبی نفتی - شتری ، صورتی بیشتر استفاده میشود . با گرہ ترکی بافته می شود - شیوہ بافت لول بافت است - پس از ہر رج یک پود کلفت بہ رنگ سفید کہ اغلب تابیدہ نیست و روی آن یک پود نازک با رنگهای روشن کہ اکثراً سفید و صورتی و زرد بصورت شل زده میشود - شیرازہ ہا اکثراً طبیعی و روی دار زده می شود و اگر زده نشود از شیرازہ مصنوعی کیپ استفاده میشود . ریشہ ہا از سر باز و از پایین بسته است - سر و نخ ندارد - مقاوم و بادوام است - از پشم یا ابریشم یا گاهی ازہردو استفاده می کنند - استفاده از نقشهای زیر خاکی - شکارگاہی و با خطوط شکستہ و نقشهای هندسی اقتباس از قفقاز - شیروان - گنجہ و عکس عمومیت دارد و گاهی بہ صورت کل برجستہ بافته می شود - ضخامت آن متناسب است و زیاد کلفت و سنگین نیست - عموماً از نقوش یکسان و یکنواخت استفاده می کند - تارو پود بیشتر از نخ می باشد - ریشہ های قالی بیش از معمول بلند است - رجشمار بیشتر از ۲۰ الی ۳۵ در گرہ می باشد .

ویژگی های فرش بخشایش (هریس) :

اسفندہ از طرح های ہراتی - استفادہ از رنگهای آبی - نخودی - ارغوانی روشن - قرمز - فرشهای سادہ با طرح های شکستہ بافته می شود - پرزہا بلند است یا پر گوشت و دارای ضخامت بیشتری است فرشہا سنگین و مقاوم می باشد - گرہ ترکی بافته میشود - فرشہا دراندازہ های متعدد بافته می شود . رجشمار ۲۰ تا ۳۰ می باشد .

ویژگی های فرش سراب (هریس) :

روستای بافت بوده - اغلب قالی ها بصورت کناره بافته میشود - بافت فشرده دارند نسبت به قالیهای هریس و منطقه هریس - استفاده از ترنجهای لوزی شکل - درنقش قالیهای سراب ترکیب تزئینی از چهار لچک و یک مدالیون طویل تشکیل می شود محیط و یا لبه خارجی این مدالیون دنداندار و بیشتر چنگی و بطور عمده با زمینه پشم شتری است - لچکها با نقشهای آبی رنگ و آجری روشن شباهتی زیادی به مدالیون و لچک در زمینه مشهون ، شاخه و شاخه گل برگهای نخلی قرار دارند و در حاشیه ها که معمولاً از سه قسمت تشکیل شده است ترکیبی هندسی به تکامل می رسد . و زمینه نگاره های هندسی و برگهای دنداندار را که به تناوب تکرار می شود در خود جای داده است - کناره ها قدیمی این شهر اغلب نرم و تقریباً طویل بوده و لی اکنون زمخت می باشد - لچکها اغلب مضرسی و مداخل هستند - تزئین ریشه های سرو ته و گاهی انتهای ریشه بصورت تور بافته میشوند - کناره ها اغلب سنگین و مقاوم می باشد - دو پود بوده می باشد - بیش از حد ضخیم بودن نخهای تار و پود استفاده از گره ترکی - استفاده از روش لول بافت - استفاده از خطوط مورب درکناره نقش - استفاده از طرح های ایللیاتی هشت ضلعی و لوزی و مربعها - بافت قالی و قالیچه ها در اندازه های متنوع - استفاده از رنگهای قرمز شرابی ، آبی سیر ، از عمده رنگهای این منطقه می باشد - رج شمار ۱۵ الی ۳۰ در گره می باشد - جنس تار و پود از نخ می باشد .

ویژگی های فرش کرمان :

استفاده از گره فارسی و گره جفتی پیچی - دو پود بودن و استفاده از سه پود (اول پود کلفت بعد نازک دوباره کلفت) پودهای کلفت مورد استفاده بر خلاف سایر مناطق قالی بافی سفید بوده و اغلب بدون رنگ استفاده میشود - پرز پشم از نوع درجه دو استفاده می شود که برای بافتهای مرغوب بخصوص در راور کرمان از پشم درجه یک استفاده می نمایند . ریشه های قالی با گره فندق یا نخودی بسته میشود . بافت قسمت گلیم فرش کرمان هر دو سر لول بافت و دو پوده است - جنس تار

از نخ معمولی به سبک ریسندگی کرمان - شیرازه فرشهای کرمان طبیعی بوده و بیشتر از نوع شیرازه طبیعی کپ می باشد - رج شمار فرشها از ۲۰ الی ۶۰ در گره می باشد - استفاده از لچک و ترنج بصورت عمومی از زمینه های خالی و کف ساده - بعضی از فرشهای کرمان حاشیه سر خود می شود که این طرح مختص خود کرمان میباشد و بقیه نقشه اقتباس از سایر مناطق است - در فرشهای کرمان رنگ لاکه ۷۰٪، کرم ۱۰٪، سرمه ای ۳۰٪، پشمی سیرو روشن ۵٪، فیروزه ای روشن ۵٪ و بقیه رنگها ۵٪ بکار می رود - جنس چله ها معمولاً نخی و سفید مایل به کرم رنگ و تاب دار استفاده می شود - پودها نامنظم بوده و یک دست کشیده نمی شود - شیوه بافت بصورت لول بافت می باشد - گره ها جفتی مخصوص کرمان - معمولاً مقاوم نمی باشند و کیفیت فرش کرمان اغلب پایین بوده و پس از مدتی استفاده از سر گره ها از پشت قالی بیرون آمده و قالی فرسوده می شود . فرشهای کرمان سرو نخ فراوان دارند بخصوص سرنخهای درفش - جنس پشم قالی مرغوب کرمان از جنس پشم نرم و لطیف می باشد - پرداخت بلند از ویژگی های کرمان است - معمولاً از رنگهای تند مانند سبز - آبی نفتی - کرم - سرخابی استفاده می نمایند - از طرح های زیاد شلوغ استفاده نمی کند و در اجرای طرح های گلدانی و طرح های قرینه بصورت خیلی خلاصه شده و ساده استفاده می نمایند و استفاده از طرحهای خلوت بخصوص کف ساده عمومیت دارند و استفاده از لچک و ترنج در فرشهای کرمان جنبه عمومی را دارند - فرشهای تولیدی کرمان بیشتر در ابعاد مختلف می باشد - در گذشته فرشهای کرمان از تعدد رنگی برخوردار بوده اند - در فرشهای کرمان معمولاً از پشم خراسان یا کرمانشاه استفاده می کنند - غیر قابل تشخیص بودن قالیهای کرمان با مناطق قالی بافی خود کرمان - پودهای نازک مورد مصرف در قالی کرمان از همه جا نازکتر است - ترکیب طرح و رنگ در فرشهای کرمان با استادی تمام انجام می گیرد - استفاده از رنگ نیلی پر طاووس مختص فرش کرمان بوده است - استفاده از مواد اصلی زیر در رنگرزی قالی کرمان عمومیت دارند مثل :

نیل - قرمز دانه - روناس - پوست گردو - اسپرک (زرد) - پوست انار - برگ مو - کاه - حنا - استفاده از الیزارنیهای آب غوره - زرشک - جوهر لیمو - استفاده از طرح های موزاییکی - بهارستان - شاه عباسی - طره دار - گل بوته و مرغی - قاب قرانی - طرح مدالیونی - لچک و ترنج معروف به سرو - کاج - عناب - پسته - گلابی سیب و انگور (خشتی یا بصورت لوزی پر گلی که یک قاب کوچک در درون قاب بزرگ جای دارد پنج ترنج و پنج رنگ شکارگاهی - جانوری - مشاهیر - عرفا - خوشه انگوری - تصویری - سلسله کرمان - بوته میری یا بوته شالی - باعی یا جنگلی - مبارک در منطقه کرمان می باشد - از نقشهای گلی رایج در کرمان می توان به گل سرخ دوره دار - گل سرخ بی دوره - میخک ارغوانی - لاله عباسی - گل زرد - بنفشه - نیلوفر - زنبق مخصوصاً نسترن بصورت تک درختی و نقش گلی سرام که معمولاً برای رنگ بندی این گلها از رنگهای مسی و پوست پیازی ، پوست سیری ، لاکی ، و سفید استفاده می نمایند .

ویژگی های فرشهای اصفهان و نائین نو نجف آباد و شهرضا :

قالیهای منطقه اصفهان از نظر نقشه به سه دسته تقسیم می شود

۱- قالیهای اصفهان و روستای پیرامون آن

۲- قالیهای چهار محال و بختیاری

۳- قالیهای عشایری و ایلیات لری

ویژگی های عمومی :

فارس بافت - فشرده بودن بافتی - نازک و کم دوام بودن آنها - اکثراً دو پوده هستند در نتیجه لول بافت هستند - رنگ پود نازک آبی آسمانی و رنگ پود کلفت سفید - رج شمار بین ۳۵ تا ۸۰ در گره می باشد .

جنس تارها اغلب نخ و پشم و ابریشم - پرز ۸۰٪ پشم و ۲۰٪ ابریشم و گل ابریشم و گلابتون - سر فرش گلیم بافت ریش ریشی است پایین فرش گلیم بافت و گره حلقه ای - شیرازه طبیعی بوده و ضخامت متناسب با فرش پیچیده می شود و نوع شیرازه طبیعی کیپ می باشد - نقوش متداول - لچک و ترنج - گل‌های شاه عباسی - سیم و اسلیمی - ختایی - شکارگاهی - درختی - محرابی - گرفت و گیر - مینیاتوری - نقش ابنیه ای - گنبدی - سجاده ای - سجاده گل دسته دار - شکار چرخ دوار - محرابی ستون دار - حاشیه بازوبندی و کتیبه ای - رنگ‌های مورد مصرف میتوان به رنگ‌های کرم ، سفید ، سورمه ای ، لاکه ، شتری ، گل آناری ، پشمی ، فیروزه ای ، گل به ای ، شتری ، فیلی یا موشی ، دوغی ، حنای ؛ قهوه ای سوخته و روشن ، قناری ، بکارگیری ریزه کاری بی حد در طراحی فرش اصفهان - ایجاد تعادل و توازن رنگی نقش در طراحی فرش اصفهان - بکارگیری لچک قندیلی - استفاده از تار و پود پنبه ای - استفاده از نقش شاه عباسی توپر حیوانی از طرح های مخصوص اصفهان می باشد - کم گوشت بودن قالی ها - در بافت بخشهای ساده فرش معمولاً از گره جفتی استفاده میشود ولی قسمتهای ظریف با گره تکی پر می شود - قالیچه های ارمنی بافت توابع اصفهان با گره ترکی و پرداخت متوسط و گاه پرزهای بلند و تولید قالیهای در ابعاد ۳×۴ متری - استفاده از شانه سه کیلویی در اصفهان - در فرشهای اصفهان اغلب ترنجه بصورت مدور و مقارن و مزین هشت یا شانزده قاب یا سر ترنج هستند و در فرشهای قدیمی این اعداد ۶۴ رسیده اند - ۵٪ قالیهای اصفهان تصویری می باشد . طرح های نقوش پرندگان - درخت زندگی - گل گلدانی - جانوری - محرابی از رایج ترین طرح ها و نقشها اصفهان می باشد - رنگ آمیزی فرش اصفهان از وقار و سنگینی خاصی برخوردار می باشد و حتی رنگ پرهای پرندگان نیز متانت و آرامشی خاص است - تولید قالیچه ها سجاده ای در اصفهان بر خلاف گذشته بسیار کمیاب می باشد - قالیهای نجف آباد - قمشه - گلپایگان - اردستان - نطنز - کاشان - خوانسار دارای ویژگی های مشترک زیادی با فرشهای اصفهان دارد .

ویژگی های فرش ناین (اصفهان) :

چله های ناین سفید کمی مایل به کرم و تابیده و معمولاً ۶ لا یا ۹ لا می باشد - رج شمار ۴۰ به بالا و با پود کلفت کرم یا سفید رنگ و پود نازک کرم یا سفید می باشد و پود کلفت آن تابیده است - فرشها عموماً صاف و یکدست می باشد - در فرشهای خیلی نفیس گاهی شیرازه طبیعی عوض می شود و به دلیل ظرافت فرش شیرازه فتیله ای می خورد ، ریشه های قالی از پایین بسته و از بالا باز است - فرشهای ناین سر نخ های زیادی دارند خصوصاً سر و نخ در فشی - فرشهای ناین دارای مقاومت خوبی دارند - ضخامت فرش های ناین کم است - به فرشهای بزرگ زیاد پرداخت داده می شود - فرشهای گرد (دایره) معمولاً از ۲ متر پایین تر هستند و بیشتر در اندازه های قالیچه و ضرر نیم بافته می شوند و ناین فرش مربع شکل نیز دارد - پشم فرشهای ناین از مربع شکل نیز دارد - پشم فرشهای ناین از پشم های خود ناین می باشد - تکیه بر رنگ بندی سفید و کرم بیشتر است - استفاده از نقشه معروف غلط - ایجاد و بکارگیری رنگهای متضاد در میان رنگهای ملایم حاشیه و رنگهای متن - رنگهای مورد استفاده در ناین : لاکی - قرمز دانه - روناس - آبی سیر و روشن - کرم - نارنجی - نخودی - سبز سیر و روشن - شودی - سرمه ای - خاکی روشن - موشی سیر - نقره ای - مشکی - قرمز میله به تریاکی .

ویژگی های فرش جوشقان و میمه (اصفهان)

جوشقان در جنوب کاشان و ۱۰۸ کیلومتری شمال غربی اصفهان قرار دارد . و بافت قالیهای ابریشمی و صدور آن به خارج از کشور قبل از دوره صفوی ؛ ولی در دوره ها صفوی تمام فرشهای جوشقان

اکثراً به هند صادر می شود . تولید قالیه‌های زیر بافت که به قالیه‌های لهستان معروف بود و نیز فرشهای کلدانی در این منطقه بافته می شد .

از لحاظ نقش در بیشتر موارد ترنجی لوزی شکل که گاه ذر ابتدا و انتهای پنج مانند را به همراه دارد به مرکز قالی زینت می دهد و محیط ترنج را اغلب خطوط دندانه دار شبیه به اره در بر می گیرد . و در درون لوزی و در مرکز آن و گرداگرد (اطراف) گل چهار پر ، لوزیهای کوچکتر قرار دارند که کار تزئین زمینه ترنج مرکزی را و زمینه اصلی قالی را همین لوزیهای مشبک به عهده دارند . در درون هر یک از شبکه ها گل‌های ریزی نهفته است . و این لوزیها به شکل مجموعه ای از گل‌های کوچک در انواع مختلف هر یک در کنار دیگری متن قالی را زینت می بخشد و در خلال این نقوش شاخه ها پر شکوفه و گل‌های چهار پر و درختان بید مجنونی در شکل تجریدی (خالصه شده) در قالب لوزی شکل ارتباط منطقی را بین نقوش مختلف پدیده می آورند .

نقوش حواشی برخورددار از گل‌های نخل گونه و نقوش نیمه هندسی در گردشی آشفته پهلوی به پهلوی یکدیگر با استفاده از برگ‌های تجریدی و شاخه های پر گل نقش اساسی را در تزئین قالیه‌ها به عهده دارند . مقدم بر حاشیه اصلی یا مدار حاشیه ای تک رنگ آبی یا قرمز روناسی آن را در بر می گیرد . و این قالیه‌ها دارای ساختاری سفت و مقاومند و ناگفته نماند که در برخی از قالیه‌های این دروه گره جفتی نیز بکار رفته است . زمینه اصلی بیشتر به رنگ قرمز گلی - آبی تیره ، سفید است و رنگ قرمز آجری در بیشتر موارد به عنوان رنگ حاکم است . نقش‌های جوشقان اغلب ذهنی بافت بوده و رج شمار آنها از ۱۵ تا ۳۰ رج در نوسان است .

گره جوشقان فارسی بوده و گاهی دو جفتی می باشد . فرشها دو پوده و لول بافت می باشد - برای رنگ زمینه از روناس استفاده می شود - تارو پود از نخ دست ریس اصفهان می باشد - پشم مورد استفاده از پشم معمولی محلی که بسیار مرغوب و دست ریس می باشد . مردم میمه نیز از طرح‌های جوشقانی استفاده می کنند - فرشهای تولیدی میمه نازکتر از جوشقان بوده و در نتیجه پرز فرشها بسیار

کوتاهتر از پرز جوشقان است - در میمه خرسک و پستی از دیگر بافته ها می باشد و از طرح کشمیر ی و جنگلی در نقشه قالی جوشقان استفاده می کنند - در خسرو آباد میمه شیوه خاصی دارد که بافندگان قالی را به رنگ گلی یا آبی می بافند و برای متن گلی حاشیه آبی و برای متن آبی حاشیه گلی را انتخاب می کنند و نقشه آنها را نقشه جوشقان و جنگلی تشکیل می دهد .

ویژگی های فرش کاشان :

تولیدات کاشان و اطراف آن را می توان در حالت کلی با توجه به نقشه و جزئیات بافندگی آن به دو دسته کاملاً مجزا تقسیم کرد :

۱- تولیدات کاشان و نطنز

۲- تولیدات جوشقان

زیرا در منطقه کاشان دو نوع قالی کاملاً متفاوت بافته می شود قالی کاشان با طرح و نقشه خاصی کاملاً متفاوت در کاشان و نطنز و روستاهای اطراف آن و قالی جوشقان با طرح و نقشه خواص محلی در سر تاسر جوشقان .

ویژگی های عمومی :

استفاده از گره فارسی یا متقارن در بافتهای خود - شیوه بافت لول بافت می باشد - دو پوده آن و استثنائاً قسمتی از جوشقان سه پوده می باشد - رج شمار بافته های کاشان و روستاهای پیرامون به طور معمول بین ۳۰ الی ۴۰ رج در گره است و در قالیهای ظریف ۵۰ تا ۶۰ رج در گره می باشد . استفاده از کرک - ابریشم - پشم به عنوان پرز - در فرشهای قدیمی کاشان کلاً ظرافت و لطافت و حالت مخملی داشتن جزء ملزومات بافتی بود و اغلب از پشم مرینوس استفاده می شد - طرح های معمول در فرشهای کاشان عبارتند از : خشتی - واگیره - واگیر قابی - واگیره کتیبه ای - ترنج و

محراب - شمسه - افشان - افشان شاه عباسی - اسلیمی ها - ختایی ها - نقش شیخ صفی - نقشه اردبیل - کلوانی - درختی - جنگلی - ساروقی - خطی - بندی - بوته ترمه ای - حاجی خانمی - دورنما - شمسه درباری - قاب قرانی و کلاً نقشهای کاشان از دو قسمت تشکیل می شود :

افشان - ترنج و محراب که ترنج و محراب را نقشه اصیل کاشان می گویند . بکارگیری رنگهای طبیعی - مصنوعی - جوهری در کنار هم - از بخشهای کاشان قالی اران درشت بافت است و خامه های گوناگون در آن بکار می رود - رج شمار اغلب ۲۸ تا ۳۰ رج درگه است - طرح لچک و ترنج ، با متنی قرمز آجری برای ترنجهای و حاشیه ها با رنگ آبی سیر بکار می رود - چله ها کرم رنگ بوده و تقریباً ۳ یا ۶ یا ۹ یا ۱۲ لا می باشند - پودهای قالی به رنگ آبی سیر و روشن هستند بعد از هر رج یک پود کلفت و یک پود نازک بصورت شل زده می شوند . شیرازه فرشها معمولاً طبیعی و از نوع کیپ می باشد - ریشه های قالی از قسمت سر پایین بسته است و بصورت حلقه بوده ؛ و دارای دندانان موشی می باشد ریشه های قالی از قسمت سر خوش بصورت ریش ریش است و دارای دندان موشی است - سر نخ زیادی ندارد و در صورت داشتن معمولاً سر نخ در فشی دارند - استفاده از رنگهای سرمه ای - لاکی - کرمی (شکری) - مغز پسته - موشی - لنکار - فیروزه ای - مله ای (سکه ای) - دوغی یا صورتی پر رنگ - چهره ای (صورتی کم رنگ) .

توجه : ۹۵٪ فرشهای کاشان لاکی می باشد .

فرش گرد و مربع و بیضی درکاشان تولید نمی شود . بافت های کاشان دارای مقاومت بوده و از کیفیت نسبتاً خوبی برخوردار می باشند . زمینه فرشهای کاشان اغلب شاه عباسی بوده و کف ساده ندارد - اجرای حواشی در فرشهای قدیم کاشان که مجتمع بر ۴ یا ۶ بخش فرعی و یک حاشیه الوان می باشد - در بعضی از بافت ها استفاده از گره های جفتی - جنس تار و پود از نخ بوده و باری پود زیر که کلفت تر از پود رو است از دو نوع نخ کاشان اصطلاحاً شهری و اصفهانی استفاده میشود . (نخ اصفهان کلفت تر از شهری است) .

ویژگی های فرش مشهد :

(بیرجند ، سبزوار ، تربت حیدریه ، نیشابور ، بجنورد ، تربت جام ، کناباد ، کاشمر ، قوچان ، فردوس ، طبس ، شیروان ، تبت ، قائنات ، اسفراین) .

ویژگی های عمومی :

فرشهای خود مشهد اغلب باگره فارسی بافته می شود و در گذشته با گره ترکی نیز بافته می شد - بیرجند و درخش با گره جفتی بافته می شود - رنگهایی که در بافته های مشهد و اطراف آن بکار می رود و در مایه تیره از جمله لاکی تیره و سرمه ای تیره فراوان بکار می رود و مایه های روشن ، رنگهای سبز و زرد - نارنجی ، سفید کاربرد کمتری دارد - بکارگیری طرح های اسلیمی نقش سراسری با ساقه های گلی و برگها و نگاره های مارپیچ که برخی از گلها نیز با گلابتون نقره ای بافته میشود و در قالیه های مشهد طرحهای هندسی جزء در مناطق ترک نشین راه ندارد و بیشتر نقشها را افشان تشکیل می دهد . نقش لچک و ترنج و کف ساده که به استثنای حاشیه ، دارای متن ساده است نیز معمول و متداول است . فرشهای مشهد گاه گاهی دو پوده و گاهی یک پوده و گاهی سه پوده و بعضی از بافندگان مشهد - بیرجند و درخش درو رج در میان دو پوده یا سه پوده استفاده می کنند - بافته پس از هر رج یک پود کلفت داده ، پس از یک رج دیگر دو پود یا سه پود استفاده می کنند . رنگ پود کلفت طوسی سیر و رنگ پود نازک طوسی روشن یا کرم می باشد . شیرازه طبیعی بوده و معمولاً از نوع کیپ میباشد . ریشه ها از سر بالا و پایین باز می باشد و فقط دارای گلیم است . تعداد

کمی سر نخ درفشی دارد - ار کیفیت خوبی برخوردار است - از پشم خود منطقه برای بافت استفاده می کنند - ضخامت قالیها نسبتاً زیاد و پر گوشت است - از مارکهای معروف مشهد :

صابر - عمو او غلی - کافی - نساج - مخمل بافت فکور - قاضی جان - جلیلیان - وارسطه - شیخ

-

ویژگی های فرش کاشمر (مشهد) :

با تارهای تقریباً کرم رنگ و ضخیم و تابیده و با رجهای ۳۰ به بالا و در ابعاد معمولاً ۱۲ متر به پایین - رنگهای سرمه های - کرم - لاکه در این بافته ها بصورت عمومی بکار می رود - نوع گره بافتی ، گره فارسی است - شیوه بافت لول بافت است - استفاده از دو پوده که پس از هر رج یک پود کلفت و هر دو رج یک پود نازک که بصورت مرتب و یک دست زده میشود . رنگ پوده ها به رنگ آبی سیر تا روشن بوده و پود کلفت آن تابدار و ضخیم است - از مقاومت خوبی برخوردار است - ریشه ها از سر بالا و پایین باز می باشند - شیرازه مورد استفاده طبیعی بوده و بصورت کیپ می باشد - در اجرای طرح های لچک و ترنج - شکارگاهی - طرح های زیر خاکی مشابهت با طرح فرش کاشان دارد - پشم مورد استفاده لطافت پشم کاشان را ندارد - سر نخ کمی دارد و در صورت داشتن از نوع درفشی می باشد - زیاد پرداخت نمی شود و در نتیجه نسبتاً ضخیم می باشند - در بافت های خود به کارگیری زمخت باعث رکورد فرش کاشمر گردیده است و کلاً بافتی فشرده و متراکم دارند - از لحاظ ابعاد بافتی بیشتر قالی تولید می کند .

ویژگی های فرش سبزوار (مشهد) :

با تارهای تقریباً کرم رنگ و ضخیم و تابیده با رج شماره‌های ۲۰ و ۳۰ و ۴۰ رج در گره و معمولاً در ابعاد ۶ و ۱۲ متر بافته می‌شوند - با گره فارسی و ترکی بافته میشود - شیوه بافت لول بافت می باشد - پس از هر رج یک پود کلفت که تابیده و ضخیم است زده میشود و صاف و یک دست زده نمی باشد پودها به رنگ آبی سیر تا روشن هستند - از مقاومت خوبی برخوردار است اما کیفیت آن به فرش تبریز نمی رسد - شیرازه طبیعی بوده و از نوع کیپ می باشد - ریشه ها از سر بالاو پایین باز می باشد سر نخ درفشی معمولاً دارد - پشم مورد استفاده ضخیم و زبر می باشد - کهنه این فرشها با ارزش نمی باشد - ضخامت فرش زیاد است و در نتیجه پر گوشت می باشد - زمینه اغلب به رنگ لاک‌می باشد نقش های مورد استفاده اکثراً طرح لچک و ترنج می باشد - پرر قالیها در انواع پست بلندتر از حد معمول است بنحوی که نواقص بافت در زیر آنها نمایان نیست .

ویژگی های فرش بیرجند (مشهد) :

بیرجند از مرکز قدیمی وعمده تولید قالی در خراسان است که بواسطه ارائه نقوش جالب توجه لچک و ترنج - ریزه ماهی - بوته جقه در بازارهای بین المللی جایگاه ویژه یافته است. این نقوش به جهت پرکاری و ریز بافی و علی رغم آنکه باگره جفتی تهیه می شود. بواسطه فشردگی تارها از مقاومت و ظرافت خوبی برخوردارند.

اما نوع پست قالیهای بیرجند چون با پشم پاییزه مشهد که دارای مقاومت کمتر از پشم بهاره است بافته می شود وزود ساییده و فرسوده می شود.

رنگهای مورد استفاده غیر از رنگهای قالیهای مشهد بیشتر کرم و سرمه ای است . و در زمینه های قالی بیرجند بیشتر از این دو رنگ استفاده می شوند. از دیگر ویژگی های قالی بیرجند کاربرد رنگ نارنجی در نگاره های تزئین ، در کناره ها رنگهای رقیق تر از نخودی و قرمز روشن است . قالیهای قائن در شمال بیرجند دارای ویژگی های مشترک با قالی بیرجند دارد . صرف نظر از طرحهای پراکنده که

در کارگاههای شهری و روستایی بافته میشود. طرح های منطقه قائن به سه نوع اصلی می توان تقسیم کرد :

الف : ریزه ماهی ساده: در این طرح متن فاقد لچک ترنج است و نقشهای ماهی تمام سطح قالی را می پوشاند .

ب : ریزه ماهی پنج متن : در این طرح نیز نقش ماهی عامل اصلی تزئین متن است . وجود چهار لچک مثلی شکل در چهار گوشه متن قالی ، بلاجبار زمینه چند ضلعی به شکل لوزی و ارائه رنگ زمینه لچک متفاوت با رنگ زمینه اصلی نقش مهمی در گیرایی و جذب بیننده ایفا می کند .

ج : ریزه ماهی لچک و ترنجی : (زمینه خورشید) : وجود ترنجی به شکل دایره یا بیضی با ۱۶ تا ۳۶ شعاع که در محل به آن کله می گویند سبب شده تا این نقش به طرح زمینه خورشیدی مرسوم شود و کلاله های کله ترنج و یا سماور یا کشکول که در دو سر نقش خورشیدی جای می گیرد . از ویژگی های خاص این نقش است . قالی ریزه ماهی از نقوش مربع شکل بنام قفل کاه تشکیل می شود هر قفل کاه سطحی را که معادل 51×51 رج است در بر می گیرد .

۲- طرح های ربعی سعدی :

در حال حاضر قالیهای ربعی سعدی در مود و سر بیشه و شرکت سهامی فرش بیرجند بافته میشود قالیهای ربعی سعدی بر خلاف نقش قالیهای ریزه ماهی فاقد این نقش است و تمام متن را گلی و گیاه و خطوط مارپیچ اسلیمی پر می کند . این قالیها عموماً لچک و ترنج است . لچک و ترنج و زمینه هر یک نقش مجزایی دارند . و نقشها به هیچ وجه در هم ادغام نمی شود . ترنج ربعی سعدی معمولاً به شکل گل آفتابگردان بزرگ یا خورشید است و معمولاً سر ترنج و سماور نیز دارد .

۳- طرح های بوته جقه ای

علاوه بر اینها طرح های دیگر از جمله نقش کله اسبی : در این نقش سر اسر من را که اغلب به رنگ کرم خاکی نو شکلاتی کم رنگ است گل و بوته می پوشاند وجود ۱۶ اسب بال دار که گاه اطراف ترنج مرکزی را می پوشاند از دلایل اصلی نام کله اسبی برای این نقش است .

نقش خشتی : این نقش فاقد لچک و ترنج است وجود مربعهای به رنگ مختلف در کنار یکدیگر که هر یک نقش متفاوت با دیگری را به شکل گل و ماهی و پنجه دست در خود دارند از علل نام گذاری نقش خشتی بر آن است نقش چهار فصلی - نقش محرماتی افشان شاه عباسی -

نقش غلط : این نقش نیز فاقد لچک و ترنج است و در آن انواع گل به صورت در هم بین خطوط موازی از بالا تا پایین امتداد می یابند .

نقش هفت رنگ : از رنگهای افشان تشکیل می شود و رنگهای بکار گرفته شده در قالی از هفت رنگ متجاوز نمی کند . جوشقان و اسلیمی از طرح های وارداتی می باشند . طرح حاشیه فرشهای قائنات بر خلاف قالیهای کاشان و تبریز و دیگر مناطق خراسان که معمولاً شش نوار و گاهی بیشتر است حاشیه قالیهای قائنات معمولاً دارای هشت نوار باریک و متوسط و پهن است . که با طرح های گل تاک - بوته جقه - پیچک - سر پرندگان - زنجیره و طرح های هندسی تزئین می شود حاشیه را در اصطلاح محلی به کتیبه موسوم است .

ویژگی های فرش درخشی (مشهد) :

زیبا ترین قالیهای موجود در استان قدس منصوب به ناحیه درخش روستای در ۴۵ مایلی شمال شرقی بیرجند است . این محل در قالی بافی سابقه طولانی دارد . از ویژگی های قالی های درخش فشردگی بافت - ترنج های بزرگ و برجسته آن که معمولاً بر متن ساده به رنگ سرخ یا نخودی جلوه گر می باشد از دیگر نگاره های جالب دیگر که از ویژگی های قالی این منطقه به شمار می رود کاج های بزرگ طرح بوته ای است . که همواره در قالیچه های این منطقه خود نمایی می کند .

ویژگی های فرش تربت حیدریه (مشهد) :

زمینه فرشها به رنگ لاکی بوده و در زمینه به ندرت از سرمه ای استفاده می کند - نقشه فرش این منطقه بند بند مرسوم به نقشه حسن قاضی است که در آن لچک و ترنج خبری نیست و نیز قالیهایی به رنگ افشان در این شهر بافته نمی شود . اما بافت قالیچه در تربت حیدریه و تربت جام متداول است . این قالیچه ها که به بلوچی معروفند به نام های : سالارخانی - ترکمن - قاسم آبادی - گلدانی - سجاده ای شهرت دارند .

ویژگی های مفرش مود (مشهد) :

داشتن ظرافت بیش از حد - به کار گیری گره فارسی - داشتن فشردگی زیاد بافدگی - استفاده از نگاره های مشهد در بافت های مود و استفاده از طرح های گلی سرتاسری و عدم استفاده از ترنج - پرز قالی ها کوتاه و کم گوشت است . در نتیجه خیلی سبک تر از مشهد است - پشم مورد استفاده نرم تر و مرغوبتر و رنگ حاکم بر متن قرمز تیره ، آبی تیره و روشن است - پودهای نازک به رنگ آبی که هر یک دو بار بر ردیف گره ها قرار می گیرند - قطع قالی ها بیشتر 2×3 متر و اندازه های بزرگتر به نام تای بافت بسیار کم یاب و نادرند .

ویژگی های فرش اراک (سلطان آباد سابق) :

اکثر بافته ها با گره ترکی و فارسی بافته می شود - نوع بافت لول بافت می باشد - از دو پود استفاده می کند که رنگ پود کلفت کرم رنگ و رنگ پود نازک آبی می باشد - رج شمار بین ۲۵ تا ۴۵ رج در گره می باشد - نوع شیرازه طبیعی و از نوع کیپ می باشد - ریشه های سر قالی گلیم بافت بوده و

ریش ریشی است و ریشه های پایین قالی گلیم بافت بوده و دارای گره حلقه ای (حلقوی) می باشد .
در هر دو سر داندان موشی با چشم دو رنگ - جنس پرز از پشم می باشد - نقوش مورد استفاده : کل
فرنگ - درختی - ماهی در هم - بوته جقی - لچک و ترنج ، زمینه اسلیمی و ختایی - نقش سمبلی .
برای مایه های آبی از نیل پر طاووس - برای به دست آوردن مایه های سرخ از رناس - برای تهیه
انواع مایه های زرد ، از برگ مو را با مقداری رونس مخلوط می کند . برای مایه های شتری به جای
استفاده از پوست گردو و از پوست بلوط استفاده می کنند . از پوست آنار به عنوان یک ماده کمک
کننده استفاده می کنند . ماده رنگی مصنوعی معمولاً از رنگهای کارخانه سوئیس استفاده می کنند .

ویژگی های مشک آباد مرکز فراهان (اراک) :

معمولاً خشن ترین نوع قالی را داراست که معمولاً در هر ۶/۵ سانتیمتر ۱۵ گره دارد - بافت آن فشرده
تر از قالیهای هریس می باشد . استفاده از دو پود در قالیها - جنس تار و پود ها از نخ دست ریس می
باشند . قالیهای این منطقه زیاد سنگین نمی باشد - پشم مورد استفاده از پشم پوست یا پشم دباغ خانه
است که از بازارهای تهران یا اصفهان یا از هر ناحیه دیگری که در آن بتوان پشم ارزان تهیه کرد ،
بدست آمده است - رنگ های آبی و سرخ طبق معمول توسط رنگرازن محلی تهیه می شود در حالی
که مایه های نخودی زرد و زرد مایل به قهوه ای شتری و قهوه ای را قالیبافی از رنگهای محلی فراهم
می کند و به این جهت فرشهای مشک آباد به تمام معنا یک قالی بازاری حساب می شود - طرح های
مورد استفاده معمولاً طرح های تکرار شونده طرح هراتی - گل حنایی - میناخانی - خرچنگی و
بعلاوه انواع طرح های ساده شده شاه عباسی و جوشقانی ، طرح های لچک و ترنج در این منطقه زیاد
رایج نیست گلهای درشت در زمینه تیره با رنگهای مسلط آبی و سبز تیره تولید می شده اند و سبز و
زرد و اغلب با نقوش لاک پشت گلهای متن را به تناوب تکرار می کردند .

ویژگی های فرش فراهان (اراک) :

در فراهان بافته های که تولید می شد بنام قالیه‌های نقش هراتی - خارجی ها به علت نقش متن که یک لوزی را چهار ماهی اطراف همراهی می شود و از یک سنگینی خاص طرحی برخوردار بود فرش جت‌رمند می گویند - قالیه‌های فراهان دارای زمینه آبی نیلی یا قرمز خاص بوده اند که فقط در قالیه‌های ملایر و ساروق های قدیم دیده میشد . بافندگان فراهانی به علت درشت بافی اغلب نمی توانستند از نقش ماهی استفاده کنند ، بنابراین طرح های ساده ای را از دهکده های اطراف همدان به عاریت کوفتند - استفاده از رنگهای مصنوعی - نوع کوه ترکی بافت می باشد - نوع بافت نیم لول می باشد - استفاده از دو پود در قالیه‌ها - جنس تار و پود از پنبه (نخ) می باشد - رج شمار بین ۱۵ تا ۳۵ رج در گره می باشد - اندازه تولیدی متنوع از دیگر ویژگی های فرش فراهان می باشد .

ویژگی های فرش ساروق (اراک) :

فرشهای قدیم ساروق از لحاظ خشکی و سختی مثل تخته بوده و خیلی فشرده بافته می شود - پرزها و لی خیلی خوب پرداخت می گردد - عمدتاً از طرح لچک و ترنج استفاده می گردد و آنها را بر زمینه نخودی یا آبی سیر جلوه گر می ساختند - متن سرخ در این ناحیه به کلی ناشناخته بود - در بعضی از قالیه‌های قدیمی طرح ها را غلط می بافتند و علت اینکه قالی بافان روستای هنوز نمی توانستند طرح را از روی کاغذ شطرنجی بر روی قالی بیاورند ولی پس از جنگ جهانی اول فرش ساروق یک سری ویژگی های خاص که بیشتر مردم آمریکا خواهان آن بوده اند در دست بافته های آنها پیاده گردید - بافت سفت و محکم با پرزهای به طول ۱۱ تا ۱۲ میلیمتر - با طرح گل بوته سرتاسری تمام متن خالی پوشانده می شد - کلاف پشم از پشم مرغوب که به صورت دست ریس بوده تهیه می شود - طرح های که بکار می رود کاملاً صحیح بوده و اکثراً با گره فارسی بافته می شد - قالیه‌های ساروق مثل قالیه‌های کاشان با یک ترنج در میان و سطحی کاملاً پوشیده از گل‌های شاه عباسی و گل بوته و نگاره های مارپیچی و یا چرخان آرایش می یابد و گاهی طرح باقی یا بوته میری به صورت سرتاسری متن

فرش همراه میشود - در قالیه‌های ساروق زمینه با برگه‌های به رنگ سبز و قرمز خاص که جز در ساروق فقط در قالیه‌های ملایر و فراهان دیده میشد جلوه گر می شود - بعداً رنگ زمینه را قرمز به صورتی کم رنگ و یا قرمز روشن تبدیل شد - قالیه‌های ساروق اکثراً ریز بافت و دارای دوام بیشتری می باشد - از پشم ها مرغوب و گاهی مریوس استفاده می کند و سطح مخملی دارند . استفاده از دو پود در بافته ها - شیوه بافت لول بافت می باشد - تولیدات در اندازه های معمولی ضرر و نیم و قالیچه و حتی 3×4 متر نیز بافته می شود .

ویژگی های فرش سرابند (اراک) :

بافته هایشان مشابه به دست بافته های ساروقی است - استفاده از دو پود در بافته ها - از گره ترکی و فارسی استفاده می کند - رج شمار بین ۳۵ تا ۶۰ رج در گره می باشد - استفاده از نقوش اصلی بوته میری کوچک ولی بلند از نظر طولی است که ردیف به ردیف از این حاشیه تا این حاشیه به گونه ای تکرار می شده اند که جهت بوته میری در هر ردیف عکس جهت ردیف دیگر بود . در بعضی از قالیه ها ، ترنجی مربع شکل با دو سر ترنج پیکانی شکل در متن فرش جلوه گری می کنند و گاهی گوشه های بسیار روشن دارند - حواشی این قالیه ها در گذشته از ۱۵ نوار به عرضهای مختلف و رنگهای مختلف و با تزئینات مختلف تشکیل می شد. پهن ترین حاشیه همیشه تک حلقوی برگی شکل بود ولی اکنون حتی به سه نوار تنزل نموده است - قالی سرابند همیشه ریز بافت بوده و دارای پرزهای نسبتاً کوتاه است - جنس تار و پود از نخ می باشد و رنگ پود آبی رنگ است - رنگ زمینه در فرشها اغلب قرمز یا آبی سیر و در قالیه های مرغوب به رنگ نخودی (بژ) می باشند - در اندازه های مختلف بافته می شود .

ویژگی های فرش لی لیان و مرکزی ترین دهکده ناحیه کمر محل سکونت ارامنه (اراک) :

گره استفاده از نوع گره ترکی می باشد - استفاده از دو پود در بافته ها - شیوه بافت لول بافت است - جنس تار و پود از نخ (پنبه) می باشد. استفاده از رنگهای گیاهی و از علامت مشخصه این قالیها، سایه ای رنگ صورتی است - نقشی که مختص این منطقه است و در جای دیگر بافته نمی شود ترنجهای آن می باشد - ترنجهای قالی لی لیان در گل و برگها و در میان نقوش تزئینی شبیه بادبزن یا آبرچینی که تمام قالی ار می پوشاند غرق شده است. نکته جالب توجه اینکه ترنجها تقریباً همیشه صلیبی را در خود پنهان دارند. کوچکترین تغییر طرح در قالی لی لیان بندرت دیده می شود که خود جای تعجب دارد. از دیگر نقشها نقش خرچنگی و چهار چنگ معروف به ماهی هرات است - فوق العاده بادوام بوده و ظرفیت و نازک می باشد - به علت استفاده از پشم های بسیار مرغوب و رنگ مرغوب دارای درخشندگی خاصی شبیه ابر یشم می باشد - اندازه قالیها به طور غیر عادی عریض هستند یعنی اگر طول یک قالی ۱۹۵ سانتی متر باشد عرض آن ۱۶۰ سانتی متر خواهد بود. اندازه قالیهای دیگر معمول تر یعنی ۱۵۰×۹۷ و تعداد کمی در اندازه های ۹۵×۲ در ۹۵×۱ بافته میشود - رج شمار بین ۳۰ تا ۵۵ رج در گره می باشد - از لحاظ ویژگی های دیگر دارای ویژگی های فرش همدان است.

ویژگی های فرش قم :

با گره فارسی بافته می شود - استفاده از دو پود در بافته ها - شیوه بافت لول بافت هستند - معمولاً سر نخ ندارد - از چله های سفید و تاییده استفاده می کنند - اغلب در رج شمارهای ۴۰ به بالا هستند - رنگ پودها روشن مثل رنگ سفید یا زرد یا صورتی نتاییده و رنگ پود نازک هم رنگ پود کلفت که اغلب مثل نخ قرقره می باشد - و صاف و یکدست کشیده می شود - پس از هر رج یک پود کلفت نسبتاً تیر روی آن یک پود نازک زده می شود - دارای مقاومت خوب بوده و اکثراً ظریف می باشد - شیرازه طبیعی بوده و در صورت تعویض، شیرازه فیتله ای می زنند - ریشه های قالی از سر بالا و از

سر پایین بسته است - با گلیم نسبتاً پهن بافته می شود - پشت قالی بسیار صاف و هموار و یکدست است - معمولاً از کرک - ابریشم - و پشم مرغوب استفاده می کنند - بیشتر در ابعاد قالیچه زرع و نیم زرع چارک بافته میشود - بیشتر از رنگهای لاکه - سرمه ای - کرم - کوچه ای - سبز روشن و سیر - زمینه بژ و عاجی رنگ - فیروزه ای - یشمی - شتری - ابی پر طاووس - نخودی - فیلی - سبز مغز پسته ای - صورتی و زرد - طرح های مورد استفاده :

شکارگاهی - شاهنامه ای (کیانی) - بز می - دام و دد - گرفت و گیر لچک و ترنج - افشان شاه عباسی - جنگلی - بوته جقه گلدانی - گل مرغی - خشتی بید مجنونی - نقش باغی (باغی که در آن زمینه به مربعهای کوچکی شبیه باغچه تقسیم می شود و دارای گلهای گوناگون و نگاره های دیگر است) - محرماتی (که عمدتاً از نوارهای به رنگهای مختلف با نقوش به موازات طولی قالی تشکیل می شود) - تصویری - پرندگان - شیر بالدار - اژدها - حیوانات ترکیبی افسانه ای - موضوعات تاریخی - اسلیمی و ختایی - درختی لچک و ترنج کف ساده - محرابی - گل فرنگ - هندسی و نیمه هندسی - ماهی در هم هراتی - تولید قالیچه های سجاده ای - پرز کوتاه و در نتیجه نسبک یم باشد - جنس تار و پودها از نخ (پنبه) می باشد - هماهنگی بین طرح و نقش و رنگ - عدم استفاده از گره های تقلبی از دیگر ویژگی های قم می باشد .

ویژگی های فرش همدان :

نوع گره ترکی بافت خیلی کم فارسی و جفتی - یک پوده پوده در نتیجه پشت قالی بعد از هر تار یک خط شکسته دیده میشود آن هم پود کلفت و زیر و روی در بعضی از بافتها بندرت دو پوده استفاده می کنند - تخت بافت است - جنس تارها از نخ ضخیم می باشد - پرزها اکثراً بلند و در نتیجه پر گوشت و دارای سنگینی خاصی است - اغلب از طرح های ساده استفاده می کنند و نقوش و تزئینات ظرافت مثل فرشهای اصفهان - نائین - تبریز - قم را ندارد - نوع شیرازه طبیعی است - طرح قالیهای

همدان گونه های متعددی دارد . نگاره ها و نقوش تزئینی سنبلیک و نمایش که درکشان مشکل است با سنبلهای باستانی قدیم ادغام شده اند . ترنجهها و گوسفند و خروس و شتر یا پرندگان دیگر که بسیار ساده بوده و به نقاشی کودکان شباهت دارند ترکیب شده اند و از دیگر نقشها فرنگ ماهی درهم - لچک و ترنج کف ساده - نقوش اسلیمی و ختایی - گل زری - خوشه های گلی قاب قابی - بازوبندی - محرابی - شاه عباسی - گلهای پر و. دم طاووس و غیره - قالیهایی که در خود همدان بافته می شود از کیفیت بالایی برخوردار هستند و این قالیهها دارای بافت محکم و فشرده و ضخیم و سنگین می باشد - قالیهایی همدان بیشتر در اندازه های دو ضرو و ضرو نیم - ضرو و چارک - پشتی - خوک - کلکی و کناره بافته می شود و به ندرت در اندازه بزرگ بافته می شود. - در اغلب فرشهای همدان پشم مورد استفاده بیشتر خشک و مرده است - رنگها ظریف و محدود و تعداد گره ها بسیار کم می باشد. و این قالیهها بعد از یکی دو سال کهنه می شود - رج شمار اکثر آنها بین ۲۰ تا ۴۰ رج در گره می باشد - تار و پودها قالی از نخ به صورت تابیده استفاده می شود - استفاده از رنگهای صنعتی و جوهری گل ناری - لاک - کرم - پشمی - سرمه ای - فیروزه ای - نیلی - شتری - سبز و روشن پنبه ای - صورتی - زرشکی - حلوائی (شتری تیره) - رنگ بور - رنگ پد کلفت کرم کهنه رنگ - سرقالی گلیم بافت وریشه دار و پایین قالی گلیم بافت وریشه ای حلقوی است. دندان موشی قبل از گلیم در قسمت پایین بعد از گلیم در قسمت بالا بافته می شود. که از پشم دو رنگ بافته می شود - ریشه ها در فرشها همدان اغلب بلند تر است - قالیچه های روستای همدان عموماً ضخیم تر و سنگین تر از دست بافتهای سایر روستاهای ایران است - کلافهای دست ریس از ضخامت کافی برخوردار بوده و هنگام چیدن پرز آنها زیاد کوتاه نمی کنند - طرح بافتهای روستای همدان بطور کلی ساده تر از قالیچه های عشایر ایران است - تفاوت رج شمار طولی و عرضی آنها ست که معمولاً تا میزان ۱۰ ریشه در هر چارک با هم فرق دارند - اعتدال رنگها و تضاد دلپذیر شان ارزش خاصی به تولیدات این منطقه بخشیده است - قالیچه های بختیاری نیز به دلیل داشتن وزن زیاد و یک پود و استفاده از گره ترکی شباهتی فراوانی به قالیچه

های همدان دارد. تنها استفاده از طرحهای لوزی و چهار گوش (بندی یا خشتی) و تمایل کاربرد استفاده از رنگ زرد در این قالیچه ها وجوه تمایز قالیچه های بختیاری از قالیچه های بافت همدان است - پهن بودن بیش از حد حاشیه مادر که گاهی متن قالیهای مانند فرشهای شهرضا تحت شعاع خود قرار می دهد - رنگ بلوطی حاشیه فرش همدان که مدیون پشم شتری است در حاشیه بکار می رود - با این خصوصیات قالی یا قالیچه متراکم و خشن و زمخت و بادوام می شود و علیرغم فقدان ظرافت از سختی و استحکام خاصی برخوردار خواهد بود- در فرشهای قدیم تمام حواشی خارجی از پشم شتر بافته می شد ولی الان از پشم الوان استفاده می شود- بیشتر طرحهای این فرشها را طرح های شکسته و ترنجهای چند ضلعی تشکیل می داده است. که از اغلب سر ترنجی به شکل لشکر کشی در طرفین آن قرار داشت ولچکها با خط مورب زاویه های چهار گوش را به خود اختصار می داد- نقشه های صادراتی امروز همدان عبارت است از نقشه کف ساده کرمان- اسلیمی - ختایی- لچک ترنج - بوته ای - حاشیه درهم - قاب قرآنی - ریزه ماهی درهم - محرابی - گلهای شاه عباس- شکار گاهی - حاجی خانمی - بوته ترمه ای - هشت گلی - بازوبندی سنندجی- بوته شالهای کشمیر - بوته شکسته - خاتمی- گل و بلبل- نقشه گلی مستوفی- موزائیکی و بختیاری.

ویژگیهای فرش ملایر:

با گره ترکی بافته می شود- جنس تار و پود از نخ می باشد- رنگ پود کلفت و نازک آبی رنگ است که معمولاً از تخمهای پنج لا استفاده می کنند . جنس پرز اغلب پشم و پشم قالی ملایر فوق العاده مرغوب و دارای درخشندگی طبیعی - فرشهای ملایر هماهنگی لازم در بین طرح ها و نقشها و رنگها به چشم می خورد - دست بافت های ملایر عمدتاً یکسان نبوده و اختلاف جزئی دارند - قالیهای ملایر عمدتاً ظریف تر و نازک تر از قالی مناطق اطراف آن هستند - طرح وضوح و روشن بیشتری دارند و به اصطلاح قالی خوب خودش را نشان می دهد - استفاده از طرح های گل افشان - نقوش

هندسی - تلفیق نقشهای کوچک با یکدیگر و نقوش ترکیبی از نقوش انسان - اسب - شتر - سوار کار - نقش شتر با نقش ترکیبی ماهیها و مرغها که به شکل خوشبختی است - و نیز سه ترنج های اقتباسی از قفقاز و آسیای میانه - لچک و ترنجهای ظریف و تقریباً شبیه فراهان و ساروق - استفاده از لچکها ثلثی با ایجاد رنگ و روشهای خاص - استفاده از طرح های گل رزی - گلهای گردان - خوشه انگوری بزرگ - گل و گلدانی - استفاده از نقوش هندسی درختی با حاشیه مادر - استفاده از ترنج در ترنج - استفاده از سه مستطیل به عنوان ترنج وسط و دو کتیبه طرفین - استفاده از نقش لاک پشتی استفاده از بافت قیطان سفید و قرمز به عنوان خطوط مرزی - رنگها معمولاً گیاهی ولی اخیراً استفاده از رنگهای مصنوعی در قالیه های آن آغاز شده است - ویژگی های خاصی رنگی آن رنگ قرمز خاص است که همراه نارنجی بکار می رود - و این رنگ روی آبی نیلی و یا آسمانی جلوه بی نظیری دارد و رنگ بژ پشم طبیعی تاثیر آن را ملایم می سازد . و بین رنگهای متضاد هماهنگی برقرار می کند - و فقط قالی قدیمی ساروق و فراهان رنگ قرمزی شبیه قرمز تمایل به قهوه ای قالیه های ملایر دارد و این خودش کمکی در محیطش و تمایز آنهاست - استفاده از رنگهای محدود قرمز خاص - نارنجی - آبی نیلی - سرداری در متن از ویژگیهای خاص قالی این منطقه می باشد. - رج شماره بین ۳۰ تا ۵۰ رج در گره می باشد.

ویژگیهای فرش اینجلس (همدان):

یک نقش بودن قالیه های این شهر که اغلب نقش هراتی است ، و فقط گاهی به ندرت ترنجی در قالیه ها دیده میشود . پشم مورد استفاده مرغوب بوده و از کیفیت خوبی برخوردار است - زمینه اکثر این قالی ها قرمز سیر است که آبی سیر آن را کامل می کند و یا بر عکس و رنگ سومی نیز که همانا رنگ طبیعی پشم رنگ نشده است این دو رنگ را همراهی می کند - اغلب ریزه بافت می باشد - در بافتها نشان از گره ترکی استفاده می کنند - استفاده از یک پود به رنگ آبی - جنس تار و پود از نخ می

باشد - رج شمار از ۲۰ تا ۴۵ رج در گره می باشد - از دوام خوبی برخوردار می باشند - سر و ته
قالیها مثل قالیهای همدان بوده و گاهی دندان موشی را حذف می کند -

ویژگی های فرش بزچلو (همدان) :

قالیهای که در بزچلو بافته می شود تنها قالی های منطقه همدان هستند که بیشتر طرح های منحنی
شکل رایج است و به جای لوزی و مربع از ترنج های گرد (دایره) و به جای نقشهای تزئین خشک و
هندسی از نقشهای زیبای استفاده می کنند - حاشیه های پهن این قالیها با گلهای تزئینی خود قلاب
زیبایی از متن قالی می سازند - استفاده از پشم بادام و درخشان - استفاده بیش از حد از رنگ های
نارنجی و فیروزه ای و صورتی و زرد - تاروپود از نخ تابیده و سه تابیده استفاده می کنند - استفاده
از گره ترکی بافت - نقشهای رایج به صورت ماهی - لچک و ترنج دوار - کف ساده ترنج دار بدون
ترنج - دسته گلهای بزرگ که بیشترین نقش متن را تشکیل می دهد . و قرار داشتن ترنج ظریف
مرکزی از صفات قالی های بزچلو می باشد .

ویژگی های فرش همدان :

زمینه آنها با نقش زیگزال ماندی در طول حاشیه محدود می شوند نقش وسطی را سه ترنج یا سه
مربع و یا یک مربع و یا یک ترنج تشکیل می دهد . و دو سر ترنج پیکانی در وسط فرش خودنمایی
می کند . و نقشهای گلی یا نگاره های درخت زندگی و نقش انسان و نقش سنبلک میوه ها این ترنج و
سر ترنج را همراهی می نماید . استفاده از ترنجهای ظریف هندسی - استفاده از نقش درختی هندسی
در حاشیه مادر - رج شمار بین ۲۰ تا ۳۰ رج در گره می باشد - رنگهای اصلی قالیهای تویسرکان آبی
نیلی و یا بژ است و زمینه قرمز رنگ بندرت دیده می شود - تار و پود از نخ تابیده - استفاده از گره
ترکی - تخت بافت بوده است - شیرازه طبیعی می باشد - سرو ته قالیها مثل بزچلو می باشد .

عیوب فرش

عیب و نقص ، عارضه ای است که بر فرش وارد می گردد و آن را از صورت معمولی و متداول خارج می سازد . عیب فرش ممکن است :

۱ - مختصر باشد و با اقدامات معمولی مثل « دار کشی » و کشش از طریق « تخته کوب کردن » و « روفوگری » قابل جبران ، مانند : پارگی ، چین خوردگی ، پوسیدگی مختصر .

۲- کلی و اساسی باشد که بر طرف سازی آن مشکل و در برخی موارد غیر ممکن است مانند : دو دست بودن ، کیس داشتن ، غلط بافی و پوسیدگی زیاد .

تولید کننده به منظور جلوگیری از ایراد این عیوب به فرش همواره خود یا استاد کار او می بایست بر کار بافندگان نظارت داشته باشند .

عیوب بطور کلی در چهار هنگام و وضعیت بر فرش وارد می گردد که چگونگی هر یک از مراحل در ذیل عنوانهای مربوطه به شرح زیر در این کتاب آمده است .

یکم - عیوب فرش - مربوط به وضعیت مواد اولیه آن

دوم - عیوب فرش - مربوط به عملیات چله کشی و بافت .

سوم - عیوب فرش - مربوط به عملیات حمل و نقل انبار داری

چهارم - عیوب فرش - مربوط به نحوه بهره برداری خوشبختانه اغلب عیوب مذکور قابل ترمیم اند مشروط بر آن که این کار وسیله ترمیم کاران و فوگران با تجربه و متبحر انجام گردد .

عیوب فرش - مربوط به وضعیت مواد اولیه آن

مواد اولیه فرش بویژه پشم ، ابریشم ، پنبه در مرحله تولید و انبار داری آفت گیر و صدمه پذیر است .

دقت در تهیه این مواد بدان گونه که دارای آفات نبوده و صدمات بر آن عارض نشده از اهم وظایف تولید کنندگان فرش و عوامل آنها به منظور تولید بدون عیب و نقص این دستباف است .

در کارگاه های کوچک و خانگی و در روستاها و بین عشایر و ایلیات که خوشبختانه بیش از نیمی از تولیدات فرش کشور را دارند معمولاً بافندگان از موادی که خود با همجواری آنها تهیه و تولید می نمایند ، استفاده می کنند و بدین طریق کاملاً در جریان سلامت این مواد هستند و با توجه به اینکه موضوع انبارداری نیز منتفی است دقت در سلامت مواد اولیه چندان حائز اهمیت نمی باشد .

اما در کارگاه های بزرگ که این مواد از بازار و افراد غریبه یا حتی از سایر کشورها و ملت ها خریداری می گردد و احتمال وجود انواع عیوب در آن می رود مأمورین خرید و سرپرستان کارگاهها باید نسبت به سلامت مواد مورد نظر و خریداری آن دقت کامل معمول دارند تا از زیانهای جبران ناپذیری که ممکن است از این طریق به تولید کننده و خریداران فرش وارد گردد جلوگیری نمایند .

عیوب مواد اولیه فرش معمولاً عبارتند از :

۱- عیوب طبیعی مواد مانند آن که « پشم » نوعاً دارای چربی کمتر از معمول باشد و خشک و

شکننده گردد یا پنبه نرسیده یا نیم رسیده یا قارچ های مضر داشته باشد .

۲- عیوب وارد شده بر اثر انبار نمودن یا « حمل و نقل » غلط مانند « نمدی شدن » و غیره .

۳- عیوبی که دست کارگران بر آن وارد می سازد از قبیل قرار گرفتن آن در مجاورت مواد

شیمیایی زیان بخش یا ظروف فلزی و کثیف .

فرش بافته شده با مواد اولیه ای که دارای نقایص فوق باشد اولاً دوام و استقامت کافی ندارد و ثانیاً

پس از مدت کمی از بهره برداری آن دچار رنگ رفتگی یا دو رنگ شدن و پرز ریختگی و کل شدن و

غیره می گردد

عیوب فرش - مربوط به عملیات چله کشی و بافت آن

مرحله بافت در امر تولید و چرخه فراهم سازی فرش از اهمیت خاص برخوردار می باشد ، زیرا مواد

اولیه و وسایل خوب و مناسب چنانچه به بافتی مورد پسند و دلپذیر نیانجامد نتیجه بخش نخواهد بود .

در این مرحله که از « دار کشی » شروع و به بافت و بریدن از دار و انجام « امور تکمیلی فرش » ختم می گردد ممکن است بر اثر ندانم کاری و عدم دقت ها بر این دستباف صدمه هایی وارد گردد و عیب هایی را بوجود آورد .

اهم عیوبی که بویژه در مرحله بافت به فرش وارد می شود عبارتند از :

الف : چین خوردگی ، سره ، سر کج ، بلند آمدن فرش ، که معلول عواملی گوناگون از جمله موارد زیر است :

۱- عدم دقت در انتخاب « داره با قطعات دارای استحکام کافی و طرز کار (مکانیزم) مناسب .

۲- « دار کشی » غیر فنی و سست بستن تارها

۳- سهل انگاری در «پود گذاری » و بی دقتی در کوبیدن و استقرار پود .

۴- انتخاب « نخ » نامناسب از لحاظ جنس برای « تار و پود و پرز »

۵- عدم رعایت تناسب بین نخ ها چه از لحاظ جنس و چه از جهت تاب و لا .

۶- عدم رعایت یکنواختی در گذرانیدن پود ها و استقرارشان بر روی گره ها .

۷- نقص در «لوار دوزی ، گلیم باف ، ریشه فرش »

۸- سوراخ شدن « پارگی ، پوسیدگی فرش » به هنگام بافت

۹- عدم رعایت « تقارن » در طراحی و بافت فرشهای متقارن

۱۰- عدم رعایت مفاد « نقشه » از لحاظ بافت و انتخاب رنگها

۱۱- « جفتی بافی » و اعمال تقلبات دیگر

۱۲- « پرداخت و قیچی زدن » غیر فنی

۱۳- « دو دست شدن فرش » بر اثر بافتن آن به وسیله افراد مختلف

عیوب فرش - مربوط به عملیات حمل و نقل و انبار داری

فرش بویژه قالی و قالیچه صدمه پذیر است . از این کالای ظریف در هنگام حمل و نقل و انبارداری نیز باید کاملاً مراقبت نمود . برخی از عیوبی که در این مرحله به فرش وارد می گردد به قرار زیر می باشد: الف - شکستن فرش در اثر تاخوردگی برای مدت طولانی

ب - « پوسیدگی » بر اثر جویدن الیاف آن وسیله حیوانات موذی مثل موش در انبارها یا سایش با وسایل حمل کننده .

ت - حمله « آفات » چه وسیله حشرات مانند بید و سوسک و چه از طریق قارچ های زیان بخش در انبار یا کشتی .

نحوه ایراد این صدمات و جلوگیری از بروز آن ذیل عنوانهای مربوطه آمده است .

عیوب فرش - مربوط به نحوه بهره برداری از آن

فرش برای بهره برداری بافته می شود و کسی که آن را جهت انداختن به زیر پای خود و استفاده می خرد بهر گونه که لازم بداند از آن بهره برداری می کند او حداقل با توجه به مبلغ نسبتاً قابل توجهی که برای خرید فرش داده در پی آن است که حتی المقدور برای مدتی طولانی و در سلامت کامل و زیبایی از آن بهره گیرد و به عنوان ذخیره و پس انداز به هنگام داشتن احتیاج با فروش آن نیازمندی خود را برطرف سازد .

برای آن که فرش بتواند عمری معقول توام با سلامتی همیشگی داشته باشد باید از کلیه آسیب ها و آفت ها محفوظ بماند .

نحوه بهره برداری از این دستباف در تامین هدف فوق بسیار موثر است ، ذیل عناوین گوناگون در این کتاب صدمات و آسیبهایی که در مراحل مختلف تولید و حمل و نقل و انبار داری که به هر حال به صورتی شامل بهره برداری از آن نیز می گردد مختصراً بیان گردیده است ، اما « دو رنگ شدن » رگه

دار شدن ، رنگ رفتگی فرش « از جمله عیوبی است که معمولاً بر اثر استفاده نابجا از فرش بوجود می آید .

پیرامون هر یک از این نقائص نیز در ذیل عنوان مربوطه . مطالبی به نظر خوانندگان محترم رسیده است.

عیوب فرش - ترمیم

ترمیم « عیوب فرش » معمولاً به سه طریق زیر صورت می گیرد :

الف : دارکشی ، تخته کوب کردن فرش

نقایصی از فرش - که بر اثر دارکشی یا « تخته کوب کردن » ممکن است موقتاً بر طرف شود عبارتند از :

چین خوردگی

سره ، سرکج فرش

کیس فرش در صورتیکه ملایم بوده باشد .

بلند آمدن فرش

ب : رفوگری

امروزه با پیشرفته فن «رفوگری و ترمیم» بسیاری از عیوب فرشهای دستباف وسیله استاد کاران بصیر و مطلع برطرف می گردد . از جمله این عیوب می توان به « پوسیدگی » پارگی ، کل شدن ، نخ نما گردیدن ، پود نما شدن فرش « اشاره نمود .

پ : رنگ یابی

رنگ فرش که در قسمت سطحی و نوک ساق گره بر اثر عوامل مختلف تغییر کرده و بعضاً رگه دار و دورنگ دیده می شود و در قسمت عمق گوشت فرش و هر چه به گره نزدیک تر شود ، طبیعی تر می باشد .

بنابراین چنانچه ، وضعیت فرش از جمله ارتفاع پرز اجازه دهد با کوتاه کردن مختصر ساق گره و برداشتن یکی دو میلیمتر ساق در سطح فرش دو رنگی و رگه هایی ظاهر شده به مقدار قابل توجهی برطرف می گردد .

عوامل مرغوبیت نقشه

اصالت نقشه

نوع نقشه در مرغوبیت فرش حاصله تاثیر فراوانی دارد. هر چه نقشه اصیلتر و زیباتر باشد، به مرغوبیت فرش اضافه می شود. بهره گیری از نقوش متنوع و غیر تکراری و تلفیق عناصر تزئینی با یکدیگر، به نحوی که با هم همخوان باشند، به ارزش محصول تولید شده خواهد افزود. (سور اسرافیلی، شیرین، ۱۳۷۴ص ۵۷)

رنگ آمیزی و ترکیب رنگها

رنگ آمیزی نقشه از عوامل بسیار مهمی است که در برخورداری اول می توان بیننده را به خود مجذوب خود کند. استفاده به جا از رنگها و جایگزینی مناسب آنها در کنار یکدیگر، جلوه فرش را نظر بیننده بیشتر می کند. رسیدن به این حالت مطلوب، نقاش را ناگزیر می کند تا از شناخت رنگها و تاثیرات روانی آنها، اطلاعات کافی داشته باشد. (سور اسرافیلی، شیرین، ۱۳۷۴ص ۵۷)

پرکاری نقشه

پرکاری نقشه و روش قرار گرفتن نقوش در کنار یکدیگر، عامل مهمی در مرغوبیت نقشه به حساب می آید. بسیاری از فرشها با نقشه های ساده و بسیار آسان بافته می شوند و برخی دیگر به علت داشتن طرحهای دشوار، به کار و مهارت بیشتری نیاز دارند. البته این گونه فرشها از ارزش و اعتبار بیشتری نیز برخوردار خواهند بود. (سور اسرافیلی، شیرین، ۱۳۷۴ ص ۵۷)

شل بودن چله و اثرات آن در بافت

کشش تارهای چله مسأله مهمی در قالببافی است. این کشش از ابتدا تا پایان باید یکنواخت باقی بماند. البته وقت لازم در این باره باید در مرحله چله کشی به عمل آید و چنانچه چله کشی به طور یکنواخت صورت نگیرد، چله ها شل خواهند شد. (حریری، ابوالفضل، ۱۳۶۰، ص ۹۲)

در چنین حالتی اگر تمامی تارها به طور یکسان شل باشند، در هر دار به تناسب خصوصیات و وضعیت آن تارهای چله را سفت کرده، به طور مثال با محکم کردن پیچها در دارهای فلزی پیچیدار یا با کوبیدن گره ها در دارهای چوبی گوه دار و با استفاده از اهرم و چرخ دنده در دارهای گردان چله را سفت می کنند، چنانچه بخشی از تارها در یک قسمت شل شده باشند، می توان میله یا خط کشی را در محل هایی که تارها شل هستند، قرار داده و کشش این تارها را به اندازه سایر تارها تنظیم کرد. و اگر در بین تارها بعضی از آنها شل شده باشد، آن تارها را در بالای چوب سردار کشیده . گره می زنند تا کشش آنها با سایر تارهای چله یکسان گردد. (حریری، ابوالفضل، ۱۳۶۰، ص ۹۲)

شایان ذکر است که اگر چله ها شل تر از حد معمول باشند، باعث پیدا شدن عیوبی از جمله چین خوردگی فرش، بالازدن فرش در نقاطی که تارها شل هستند، می شوند. دلیل آن نیز این مسأله است که پودها در جاهایی که تارها شل هستند به خوبی بر روی گره ها نمی خوابند و در نتیجه فرش در آن نقاط بالا می زند (شکل شماره ۴۴-۶) (حریری، ابوالفضل، ۱۳۶۰، ص ۹۲).

شکل شماره ۴۴- شل بودن چله‌ها در هنگام بافت، باعث عیوبی نظیر چین خوردگی و بالازدگی در فرش می‌شود

شکل شماره ۴۴- شل بودن چله‌ها در هنگام بافت، باعث عیوبی نظیر چین خوردگی و بالازدگی در فرش می‌شود. (منبع

(۶)

معایب قیچی کاری نادرست

برای تولید فرش، در کنار نقشه و مواد اولیه، زحمات و وقت زیادی از جانب عوامل مختلف، به خصوص طراح و بافنده مصرف می‌شود. تنها با دقت، حوصله و تجربه و به کارگیری ظرافتهای لازم است که نتیجه کار، فرش حاصل خواهد شد که هم از ارزش و اعتبار هنری فراوانی برخوردار بوده و هم از نظر اقتصادی حائز اهمیت زیادی است. (جواد نصیری، محمد، ۱۳۷۲، ص ۱۲۱)

قیچی کاری از جمله کارهایی است که در جلا دادن و جلوگر ساختن زیبایی های فرش تاثیر فراوانی دارد. به عبارت دیگر نوع قیچی انتخاب شده و نیز نحوه قیچی کردن خامه ها و پرزهای اضافی فرش و پرداخت نمودن آن اهمیت فراوانی دارد. (جواد نصیری، محمد، ۱۳۷۲، ص ۱۲۱)

اگر این کار با رجشمار، اندازه، نوع خامه و مواد مصرفی متناسب باشد و اصول کار رعایت گردد، موجب زیبایی و درخشندگی نقشه و طرح و رنگ آمیزی فرش خواهد شد. در غیر این صورت موجب کاهش ارزش فرش شده و زحمات بافنده و سرمایه گذاری انجام شده به خطر خواهد افتاد. در این قسمت برخی از عیوب حاصل از قیچی کاری نادرست توضیح داده می‌شود. (جواد نصیری، محمد، ۱۳۷۲، ص ۱۲۱)

بربره (جویدگی)

بربره یا جویدگی حالتی است که در اثر عدم استفاده صحیح از قیچی در هنگام قیچی کاری فرش حاصل می شود. این حالت به صورتی است که یک قسمت از فرش صافی و یکنواختی مانند قسمتهای فرش را ندارد و در واقع فرش معیوب محسوب می شود. در به وجود آمدن این عیب دو عامل نقش دارد:

- قیچی معیوب و ناسالم

- عدم انتخاب قیچی متناسب با رجشمار فرش (جواد نصیری، محمد، ۱۳۷۲، ص ۱۲۱)

ذرتی شدن (ته خواب شدن)

اگر در هنگام قیچی کاری با کوتاه کردن خواب فرش، به دلایلی خواب فرش زیادتیر از اندازه معمول قیچی شده باشد، می گویند فرش ذرتی یا ته خواب شده است. به عبارت دیگر بر اثر قیچی کار نامناسب و نادرست، فرش کم پرز یا کم گوشت می شود و دوام لازم را برای استفاده و مصرف به عنوان کفپوش و زیرانداز نخواهد داشت. (جواد نصیری، محمد، ۱۳۷۲، ص ۱۲۱)

منابع و ماخذ:

- ۱- ویکتور جی، (۱۳۶۱)، فرایند و روش رنگرزی الیاف با مواد تابع، تهران، انتشارات دانشگاه هنر
- ۲- دخت صبا، مهین، (۱۳۷۲) سیر ادوار در قالی ایران، تهران، انتشارات فرهنگسرا
- ۳- جواد نصیری، محمد، (۱۳۶۰) سیری در هنر قالی بافی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه هنر
- ۴- ژاله، تورج، (۱۳۵۵)، پژوهش در فرش ایران، تهران، انتشارات یساولی
- ۵- یاوری، دکتر حسین، (۱۳۷۶)، مبانی شناخت قالی ایران، تهران، انتشارات رجا
- ۶- حریری، ابولفضل، (۱۳۶۰) لوازم و بافت فرش (۱)، تهران، انتشارات موسسه فرهنگی هنری
- ۷- سوراسرافیلی، شیرین، (۱۳۷۴) آشنایی با طراحی فرش ایران و جهان (۲)، تهران، انتشارات موسسه فرهنگی هنری